

ŞEHİR COĞRAFYASI AÇISINDAN BİR İNCELEME: AYVALIK

Aylin Yaman-Kocadağlı*

Özet: Araştırmamıza konu olan Ayvalık şehri ülkemizin batısında, Ege Bölgesi'nin kuzeyinde, Edremit Körfezi'nin güney ucunda yer almaktadır. Şehir 18. yy.ın ikinci yarısı ve 19. yy.da ticari etkinliği ve zenginliği, kültürel ve entelektüel düzeyiyle Akdeniz kıyılarının en tanınmış yerleşimlerinden birisi haline gelmişti. Günümüzde 16 mahalleden oluşan şehirde toplam 35.986 kişi yaşamaktadır. Ayvalık merkez bucağına bağlı 9, Altınova bucağına bağlı 8 olmak üzere, 17 köyde toplam 26.424 kişi olan kırsal nüfusa hizmet vermektedir. Ayvalık şehri çok çeşitli kentsel fonksiyonlara sahiptir. İktisadî, idarî ve kültürel fonksiyonlar şehirde oldukça gelişmiştir. Faal nüfusun % 37.7'si hizmet, % 24.3'ü ticaret, % 16.7'si sanayi, % 6.8'i tarım sektöründe çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya, Şehir, Fonksiyon, Ayvalık.

An Investigation in terms of Urban Geography: Ayvalık

Abstract: Our study subject, city of Ayvalık is located south-end of Edremit Bay in the northern of Aegean Region of our country. The city became one of the most well-known settlement areas of Mediterranean coasts with its commercial activity and wealth, its cultural and intellectual level within the second part of 18th century and 19th century. Total 35,986 persons live in the city which consists of 16 quarters. Within Ayvalık administrative management region, it serves to rural population of 26,424 in 17 villages including 9 villages connected to central township and 8 villages connected to Altınova township. Ayvalık city has different urban functions. Economical, administrative and cultural functions have been well developed in the city. 37.7 % of active population work in service area, 24.3 % in commerce, 16.7 % in industry and 6.8 % in agriculture.

Key Words: Geography, Urban, Function, Ayvalık

---

* Araş. Gör., İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Coğrafya Böl.

Coğrafi açıdan genel bir ifadeyle yerleşme, kırsal ve şehirselle olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Yerleşme konusu iki kısımda incelenmesine rağmen, kırsal ve şehirselle yerleşmeler birbirine bağlı ve birbirini sürekli destekler bir özeklik taşımaktadır. İster kırsal ister şehirselle olsun bütün yerleşmeler üzerinde kuruldukları mekân ve çevresiyle sıkı bir bağ içerisindeyler ve mekânın sahip olduğu coğrafi şartların etkisi altındaylardır. Coğrafi şartlar yerleşme alanının seçilmesinde, yerleşmenin teşekkülünde, gelişmesinde ve şeklinde etkili olmaktadır.

Günümüzde şehir konusu birçok bilim dalının inceleme alanı içerisine girmektedir. Çeşitli bilim dalları şehri, kendi araştırma prensipleri doğrultusunda inceleyerek bir takım sonuçlara ulaşmaktadırlar. Coğrafya bilimi “şehir” konusunu, “yerleşme coğrafyası”nın özel bir çalışma alanını oluşturan “şehir coğrafyası” altında belirlemiş olduğu prensiplerle ele almaktadır. Bu bağlamda şehrin kuruluş ve gelişimini sağlayan doğal ortam özelliklerinin ortaya konulması ve doğal ortam-insan etkileşimi sonucunda ortaya çıkan beşeri ve ekonomik özelliklerin, coğrafi esaslara bağlı kalınarak analizinin yapılması şehir coğrafyası çalışmalarında önem taşımaktadır.

Şehirler küçük bir sahada büyük nüfus kitlelerinin birlikte bulunduğu, geçimini temin ettiği yerleşmelerdir. Şehirler resmî ve hususî binaları, cadde ve sokakları, parkları vs. ile insan topluluklarının coğrafi peyzaj üzerinde hâkettikleri beşerî tesisler olup çevresiyle bir bütünlük oluşturan yerleşim alanlarıdır¹. Şehir coğrafyasının ilgilendiği esas konu, coğrafyanın diğer bütün dallarında olduğu gibi, insandır ve insan ile insan faaliyetleri ve yeryüzü arasındaki ilişkileri incelemektir. Şehir coğrafyası, şehir sahaları dâhilinde mevcut olan insan ile doğal ortam arasındaki karşılıklı münasebetleri konu edinmekle birlikte şehir sahaları ve kırsal alanlar arasındaki ilişkileri de incelemektedir. Şehir olarak mütalaa edilen yerleşim birimlerini çevrelerinden soyutlamak mümkün değildir. Şehir çevresiyle birlikte coğrafi bir vahdet teşkil eden yerleşim birimidir. Bu nedenle şehri “dar veya geniş bir nüfus bölgesi dâhilinde çeşitli faaliyet ve hizmetleri kendisinde toplamış ve tesir bölgesiyle ekonomik, sosyal ve idarî bakımdan bir bütünlük oluşturan, onunla birlikte yaşayan ve gelişen, ayrıca onun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayan ve mekanda çevresiyle birlik oluşturan bir yerleşmedir” şeklinde tanımlamak gerekmektedir².

Çalışmamızda Ayvalık, şehir coğrafyası açısından değerlendirilecektir. Çalışmamızın ilk bölümünde Ayvalık’ın kuruluş ve gelişmesinde etkili olan

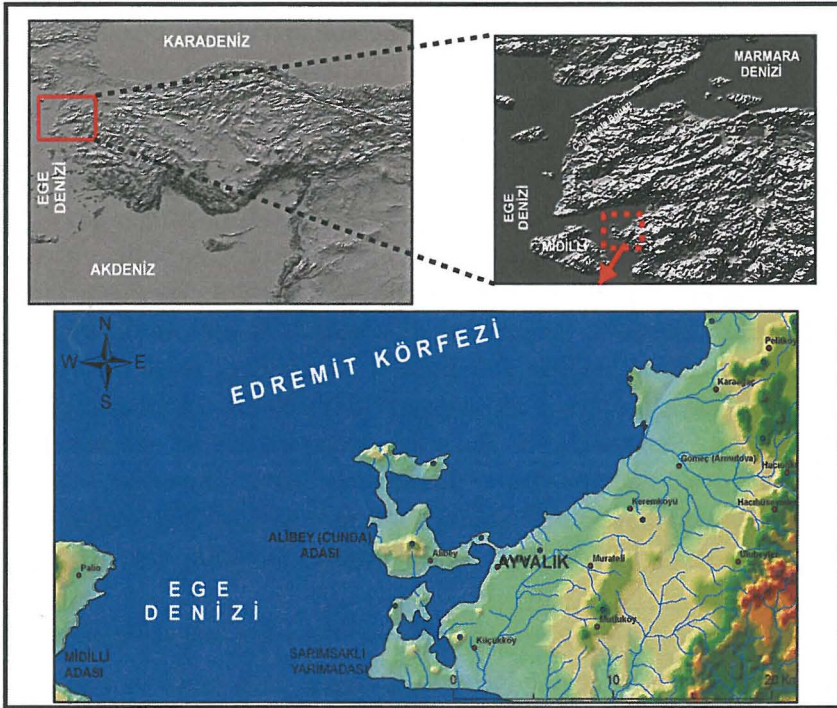
¹ Süha Göney, Şehir Coğrafyası I, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1995, s. 1.

² Göney, Şehir Coğrafyası I, s. 2-3.

açından çok önemlidir. Tarih boyunca büyük medeniyetlerin iklim ve morfoloji açısından uygun sulak alanlar yakınında kurulmuş olması bir tesadüf değildir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Ayvalık şehrinin kuruluş ve tarihi gelişimi üzerinde durulacak; üçüncü bölümde Ayvalık'ın genel nüfus özellikleri ele alınacaktır. Çalışmamızın son bölümünde ise, şehir ve fonksiyonları değerlendirilecektir.

Ayvalık'ın Konum ve Doğal Ortam Özellikleri

Araştırmamıza konu olan Ayvalık ülkemizin batısında, Ege Bölgesi'nin kuzeyinde, Edremit Körfezi'nin güney ucunda yer almaktadır (Şekil 1). Balıkesir iline bağlı bir ilçe merkezi olan Ayvalık, aynı adı taşıyan Ayvalık Körfezi kenarında kurulmuştur. Kuzeyinde Edremit Körfezi ve Gömeç, doğusunda İzmir ilinin Bergama, güneyinde ise Dikili ilçeleriyle çevrilidir. Ayvalık'ın Dikili ve Bergama'yla olan sınırı aynı zamanda Balıkesir ve İzmir il sınırını oluşturmaktadır.

Şekil 1: Lokasyon Haritası

Bir sahada yerleşmelerin kuruluş gelişmesinde, mevcudiyetini devam ettirebilmesinde doğal ortamın sahip olduğu özellikler büyük önem taşımaktadır. Her çağda yerleşmelerin kuruluşunda ve gelişmesinde münâkale bakımından uygunluk, müdafaa bakımından elverişli bir mevkiye sahip olma, uygun iklim şartları, su kaynaklarının mevcudiyeti, tarım yapabilecek verimli arazilerin varlığı etkili olmuştur. Ayvalık şehri sahip olduğu doğal ortam özellikleriyle beşeri faaliyetlerin ortaya çıkması ve gelişmesine elverişli bir ortam sunmaktadır. Ayvalık şehri her şeyden evvel coğrafi konumu gereği ulaşım açısından son derece elverişli bir mevkide yer almaktadır. Anadolu Yarımadası'nın batıya, Ege Denizi'ne açılan kapılarından birisidir. Şehrin ulaşım açısından elverişli bir mevkide yer alması yanında, yaşam ve beşeri faaliyetler açısından uygun iklim şartlarına sahip olması, ziraat yapılabilecek verimli toprakların bulunması, su kaynaklarının mevcudiyeti şehrin kuruluş ve gelişmesinde, beşeri faaliyetlerin ortaya çıkması ve çeşitlenmesinde etkili olmuştur.

Herhangi bir arazinin yapısal özellikleri ve topoğrafya şekilleri coğrafi peyzajda meydana gelen değişikliklerin başlıca sebepleri arasındadır. Maruziyet, eğim ve yükselti gibi fizyografik hususlar iklim, toprak, bitki örtüsü özelliklerini etkilemekte; yerleşme siteleri seçiminde, yetiştirilen ürünler ve uygulanan ziraat sistemlerindeki farklı durumlara zemin hazırlamaktadır³. Bir sahanın jeolojik özellikleri yeryüzü şekillerinin gelişmesinde, toprak özelliklerinin belirlenmesinde önemli rol oynamakta, beşeri hayatı doğrudan etkilemektedir. 1/100.000'lik Ayvalık jeoloji haritası incelendiğinde; Ayvalık ve çevresinde volkanik, gölssel ve flüvyal çökellerden müteşekkil bir kara alanı göze çarpmaktadır⁴. Ayvalık ve çevresinde andezit, bazalt ve tüflerden oluşan volkanik kayalar (Yuntdağı volkanitleri) ile kumtaşı, marn ve kireçtaşından oluşan tortul kayalar (Soma formasyonu) geniş alanlar kaplamaktadır. Ayvalık şehir merkezi, Sarımsaklı ve Hakkıbey yarımadaı ile Ayvalık adalarının tamamına yakınında Üst Miyosen'e ait Yuntdağı volkanitleri yüzeylenmektedir⁵. Şehir merkezinin kuzeyinde Mitralyöz Burnu'na kadar olan kesim ile kuzeydeki küçük bazı adalar (Balık, Yumurta, Kız, Kara ve Dolap

³ Süha Göney, Büyük Menderes Bölgesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1975, s. 8.

⁴ Behçet Akyürek, 1/100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Serisi Ayvalık - G 3 Paftası ve Raporu, Ankara: Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü, 1989, s. 3-7.

⁵ Behçet Akyürek ve Yılmaz Soysal, "Biga Yarımadaı Güneyinin Temel Jeolojisi", Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, 95-96. Sayı, 1980-1981, s. 8.

oluşan tortul kayalar (Soma formasyonu) geniş alanlar kaplamaktadır. Ayvalık şehir merkezi, Sarımsaklı ve Hakkıbey yarımadaı ile Ayvalık adalarının tamamına yakınında Üst Miyosen'e ait Yuntdağı volkanitleri yüzeylenmektedir⁵. Şehir merkezinin kuzeyinde Mitralyöz Burnu'na kadar olan kesim ile kuzeydeki küçük bazı adalar (Balık, Yumurta, Kız, Kara ve Dolap adaları) tüflerden müteşekkil bulunmaktadır. Karaağaç Deresi'nin doğusundaki kesim Soma Formasyonu olarak adlandırılan Üst Miyosen'e ait görsel kireçtaşı, marn, kumtaşı, tüfitlerle kaplı bulunmaktadır.

Ayvalık ve çevresinin jeolojik özellikleri morfolojiye de yansımış, fazla yüksek olmayan tepelerden müteşekkil bir topografyanın gelişimine neden olmuştur. Dolayısıyla sahada yükselti ve eğim değerlerinin fazla olmadığı, beşeri ve ekonomik faaliyetlere elverişli bir ortam gelişmiştir. Ayvalık ve çevresinin topoğrafik yönden şekillenmesinde Neojen'den itibaren başlayan tektonik hareketler ve volkanizma ile Kuaterner'de meydana gelen deniz seviyesi değişimleri önemli rol oynamıştır. Ayrıca sahanın litolojisinde volkanik kayaların ve Neojen çökellerinin geniş alan kaplaması morfolojik şekillenmede etkili olmuş, farklı aşınmaya bağlı farklı yüzey şekilleri ortaya çıkmıştır. Sahanın şekillenmesinde flüvyal süreçler de etkin bir rol oynamıştır. Ayvalık ve çevresinde topografyanın tepelerden müteşekkil bir manzara sergilediği görülmektedir. Madra Dağı'nın birer kolu olan Yaylacık ve Kaplan dağları ilçe sınırından içeri girince, alçalarak hafif eğimli tepeler şeklinde kıyıda sona ererler. Güneybatıda bir çıkıntı şeklinde kıyıda son bulan Kaplan Dağı Sarımsaklı Yarımadası'nı meydana getirir. Doğudan batıya doğru Haydar Tepe (375 m), Beşik Tepe (434 m), Çakmak Tepe (257 m) ve nihayet Sarımsaklı Yarımadası'nda Çamlı Tepe'yle (134 m) sona erer. Daha kuzeyde yer alan Yaylacık Dağı, Kaplan Dağı gibi tepelerden ibaret bir manzarayla kuzeybatıda, kıyıda sona erer. Ayvalık şehir merkezinin etrafında yüksekliği 200 metreyi geçmeyen bir takım alçak tepeler vardır (Talimhane Tepe (88 m), İlkurşun Tepe (81 m), Çamlıtepe (108 m). Şehir bu tepelerle adeta çevrilmiş durumdadır. Ayvalık şehri bu tepelerle kıyı arasında kalan kesimde kurulmuştur.

Madra volkanik kütesinden basık bir Neojen eşiğiyle ayrılan Ayvalık volkanik kütesi denize doğru ilerlemekte ve en fazla yüksekliği Alibey Adası'nda (Alibey Tepe 190 m.) kazanmaktadır. Ayvalık kıyıları ise, pek çok adanın yer

⁵ Behçet Akyürek ve Yılmaz Soysal, "Biga Yarımadası Güneyinin Temel Jeolojisi", Maden Tetkik Arama Enstitüsü Dergisi, 95-96. Sayı, 1980-1981, s. 8.

aldığı girintili-çıkıntılı, alçak falezli kıyılardır. Ayvalık kıyılarının ilk bakışta dikkati çeken en önemli özelliği pek çok ada, koy, körfez ve yarımada ev sahipliği yapan olağanüstü güzellikteki morfolojisidir. Bu durum Ayvalık kıyılarına ayrı bir özellik katmaktadır. Ayvalık'ta kıyının önünde sepilmiş vaziyette irili ufaklı 22 ada bulunmaktadır. Bunların en büyüğü şehrin kuzeybatısında üzerinde yerleşmenin de yer aldığı Alibey (Cunda) Adası'dır (23.3 km²). Alibey Adası üzerinde Ayvalık'ın Namık Kemal ve Mithat Paşa mahalleleri yer almaktadır. Alibey Adası'nda da Ayvalık'ın diğer kesimlerinde olduğu gibi yüksekliği 200 metreyi aşmayan tepeler bulunmaktadır. Alibey Adası dışındaki diğer Ayvalık adalarında yerleşim söz konusu değildir.

Ayvalık'ın hemen kuzey kıyısında yer alan Dolap Adası'ndan anakaraya doğru uzanan 100-150 m. uzunluğunda bir kıyı oku ile anakaradan adaya doğru gelişmiş olan 50-100 m. uzunluğundaki bir diğer kıyı okunun arasında kalan kısımda, deniz doldurularak iki kıyı oku yapay olarak birleřtirilmiřtir⁶. Ulaşım bugün bu dolgu yolu üzerinde inşa edilmiş olan karayolundan yapılmaktadır. Kıyı oklarını birleştiren bu yapay dolgu alanının bir kısmına körfezde sirkülasyonu sağlamak amacıyla köprü inşa edilmiştir. Ancak doğal dengeye insan müdahalesi sonucunda oluşturulan bu yapay dolgu, körfezde sirkülasyon düzenini bozmuştur. Neticede yetersiz sirkülasyon, Ayvalık körfezinde kirliliğe sebebiyet vermektedir.

Tektonik özellikleri itibariyle Ayvalık ve çevresi çeşitli büyüklükteki depremlerin meydana gelme ihtimalinin olduğu bir sahadır. Ayvalık ve çevresi Bayındırlık ve İşkân Bakanlığı Deprem Araştırma Enstitüsü tarafından hazırlanan Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası'na göre birinci derece deprem kuşağı içerisinde yer almaktadır. Nitekim Ayvalık ve çevresinde günümüze kadar çeşitli büyüklükte bazı depremler meydana gelmiştir. şüphesiz bunlar içerisinde Ayvalık şehrini en fazla etkileyen deprem, 06 Ekim 1944 tarihli depremdir. Depremin büyüklüğü 6.8, şiddeti ise 9 olup oldukça yıkıcı bir depremdir. Saat 04.34'de meydana gelen deprem sırasında toprakta yarılmalar meydana gelmiş, 30 kişi hayatını kaybetmiş ve 5.500 tane hasarlı bina tespit edilmiřtir⁷. Ayvalık'ta yapılaşma noktaları belirlenirken sahanın depremsellik özelliği de dikkate alınmalı, depreme uygun zeminlerde yapılaşmaya izin

⁶ Sinan Kahyaoglu, "Ayvalık Körfezi ve Çevresinin Jeomorfolojisi", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992, s. 20.

⁷ Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsü, Ulusal Deprem İzleme Merkezi, <http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/default.htm>, son erişim: 18.05.2010.

verilmelidir. Özellikle gevşek dokulu alüvyal malzemenin zemini oluşturduğu kesimlerde yapılaşmadan kaçınılmalıdır.

Doğal ortam potansiyelini belirleyen bir diğer önemli unsur sahanın sahip olduğu iklim özellikleridir. Ayvalık'ta yıllık ortalama sıcaklık 16,6 °C dir. Aylık ortalama sıcaklıkların 7,8 °C (Ocak) ile 26,8 °C (Temmuz) arasında değiştiği gözlenmektedir⁸. Ayvalık'ta kış mevsimi ortalama sıcaklığı 8,4 °C dir ve en soğuk ayda bile aylık ortalama sıcaklık 7 °C nin altına düşmemektedir. Mayıs-Eylül ayları arasında aylık ortalama sıcaklıklar 20 °C nin üzerindedir. Bu dönemde aylık ortalama sıcaklıkların 20 °C nin üzerinde olması, Ayvalık'ta kıyı turizminin gelişiminde önemli bir etkidir. Beşeri ve ekonomik faaliyetleri etkileyen önemli bir diğer iklim elemanı da yağıştır. Ayvalık'ta yıllık ortalama yağış miktarı 639,7 mm.dir. Aylık ortalama yağışların 120,8 mm. (Aralık) ile 2.1 mm. (Ağustos) arasında değiştiği gözlenmektedir. En fazla yağış kış mevsiminde kaydedilirken (% 50), en az yağış yaz mevsiminde (% 2) kaydedilmektedir. Sonbahar mevsimindeki yağış miktarı (% 27) ilkbahar mevsiminden (% 21) fazladır. Yağış değerlerinin yaz aylarında yok denecek kadar az olması, sahada özellikle kıyı turizminin gelişimine elverişli bir ortam yaratırken; ziraat faaliyetleri açısından sulamanın önemini daha da ortaya çıkarmaktadır. Kıyı turizminin gelişimi açısından Ayvalık'ta bulutluluk oranları Mayıs-Eylül arası dönemde oldukça düşüktür. Yaz mevsimi ortalama sıcaklık değerlerinin yüksek olması, buna karşılık yağış ve bulutluluk değerlerinin düşük olması Ayvalık'ı ideal bir turizm merkezi haline getirmektedir. Ayvalık'ta etkili olan hakim rüzgar yönü kuzeydoğudur. Kuzey sektörlü rüzgarların özellikle sıcaklığın arttığı dönemde frekanslarının artması sahada serinletici bir etki yaratmaktadır. Ayrıca Ayvalık'ta kara ve denizin ısınış farkından kaynaklanan yerel meltem rüzgarları (halk arasında imbat rüzgarı) da görülmektedir. Bütün iklim elemanları birlikte değerlendirildiğinde, Ayvalık'ta Akdeniz iklimi özelliklerinin görüldüğü anlaşılmaktadır. Sıcak ve kurak geçen yaz mevsimini, serin ve yağışlı bir kış mevsimi izlemektedir. Ayvalık'ın sahip olduğu iklim özellikleri beşeri ve iktisadî faaliyetlerin ortaya çıkması, çeşitlenmesi ve gelişimi açısından son derece elverişlidir.

Doğal ortam potansiyelini belirleyen bir diğer bileşen sahadaki su kaynaklarıdır. Ayvalık ve çevresinde mevsimlik akarsular yer almaktadır. Yağışların arttığı dönemde akışa geçen bu akarsular, yağışların azaldığı kurak dönem boyunca

⁸ Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, Ayvalık Meteoroloji İstasyonuna ait rasat verileri, 2005.

kuru vadiler şeklinedirler. Ayvalık ve çevresi yeraltı suları bakımından oldukça zengindir. Özellikle Altınova yeraltı suları açısından büyük önem taşımakta; Ayvalık şehrinin su ihtiyacı Altınova'da açılmış olan 16 adet kuyudan sağlanmaktadır. Son yıllarda Ayvalık'ta artan nüfus ve turizm faaliyetleri neticesinde yeraltı sularının kapasitesinde bir azalma kaydedilmektedir.

Uzun bir yerleşme tarihine sahip olan Ayvalık kıyılarında asli bitki örtüsü (Asıl Akdeniz orman formasyonu - kızılçam ormanları) ortadan kaldırılmış, yerini maki ve garig formasyonlarına bırakmıştır. Ayvalık'ta maki elemanları arasında kermez meşesi, keçiboğan, yabani zeytin, sakız ve akçakesme en sık rastlanan türlerdir. Bölgede maki ve garig elemanlarının da ortadan kaldırıldığı kesimlerde tek yıllık veya çok yıllık otsu bitkilerden oluşan ve genellikle çayır/otlak olarak kullanılan sahalar ortaya çıkmıştır. Asırlar boyunca insanların ormanla mücadelesi sonucunda Ayvalık ve çevresinde ormanlar daralmış ve yerleşim yerlerinden uzağa, yüksek sahalara çekilmişlerdir. Şahada ormanların tahribi sonucu açılan alanlarda Şeytan Sofrası, Çamlı Tepe, Sarımsaklı Tepe çevresinde olduğu gibi yoğun bir şekilde fıstık çamı ağaçlandırılması yapılmaktadır. Ayvalık kıyılarında otsu, çalimsı türlerden oluşan kıyı-kumul vejetasyonuna ait bitki türlerine de rastlanmaktadır. Ayvalık tespit edilen bitki türleri açısından oldukça zengin bir yerdir. Yörede 17 endemik bitki türü vardır. Ayrıca Ayvalık'ta yetişen pek çok ot türü Ayvalık mutfağında kullanılmakta, Ayvalık mutfağına has bir özellik kazandırmaktadır.

Doğal ortam potansiyelini belirleyen bir diğer bileşen sahanın sahip olduğu toprak özellikleridir. Toprak; hava, su ve sıcaklıkla birlikte hayatın kaynağı, dayanağı ve en zaruri unsurlarından biridir. Yiyecek, giyecek, hatta kısmen barınak gibi hayati ihtiyaçlar doğrudan doğruya veya dolaylı olarak topraktan sağlanır⁹. Bu nedenle bir sahanın sahip olduğu toprak özellikleri beşeri ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve gelişmesinde büyük önem taşımaktadır. Ayvalık'ta hakim toprak türü kireçsiz kahverengi orman topraklarıdır¹⁰. Andezit, bazalt ve tüflerden oluşan volkanik kayaların bulunduğu kesimlerde kireçsiz kahverengi orman topraklarının yayılış gösterdikleri görülmektedir. Ayvalık şehir merkezinin bulunduğu kesim ve adaların neredeyse tamamı kireçsiz kahverengi orman topraklarıyla kaplıdır. Arazi kullanım kabiliyetleri

⁹ Ali Tanoğlu, "Türkiye'de Toprak", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 23. Cilt, 3-4. Sayı, 1964, s. 2.

¹⁰ Balıkesir İli Arazi Varlığı, Ankara: Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 2001, s. 19.

genellikle IV-VII arasında değişen bu topraklarda, arazi kullanımı bakımından genellikle kuru tarım yapılmakta mera, zeytinlik, ormanlık alanlar dikkati çekmektedir.

Yukarıda bir bütün olarak değerlendirdiğimiz Ayvalık ve çevresinin doğal ortam özellikleri incelendiğinde; sahanın beşeri ve ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkması, çeşitlenmesi ve gelişimi açısından son derece elverişli şartlara haiz olduğu görülmektedir. Nitekim Ayvalık elverişli coğrafi konumu, insan yaşamı ve faaliyetlerine uygun iklimi, morfolojisi, bereketli toprakları, zengin bitki örtüsü ve hidrografyasıyla yerleşmelerin kuruluş ve gelişmesine elverişli bir sahadır. Sahip olduğu doğal ortam potansiyeli geçmişten günümüze Ayvalık kıyılarına ayrı bir önem katmış, saha bu potansiyelin farkına varan beşerin yoğun kullanımına uzun yıllar sahne olmuştur.

Ayvalık'ın Kuruluş ve Tarihi Gelişimi

Ayvalık ve çevresi sahip olduğu doğal ortam potansiyeli yanında beşeri özellikleri itibarıyla de dikkat çekmektedir. Ayvalık yerleşim tarihi, nüfusu ve nüfus özellikleri itibarıyla Ege kıyılarındaki diğer kasabalardan farklı bir hususiyet taşımaktadır. Ayvalık'ın sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri de bu sahayı ilgi merkezi haline getirmektedir.

Şehir kuruluşundan günümüze kadar zaman zaman oldukça parlak dönemler geçirmiş zaman zaman da çeşitli siyasal ve ekonomik gelişmeler şehrin önemini yitirmesine neden olmuştur. Ayvalık ve çevresiyle ilgili ilk tarihi bilgiler Antik Çağ'a aittir. Ayvalık, bu dönemde Küçük Asya'nın Mysia bölgesine dahildir¹¹. Ayvalık Antik Çağ'da bir tür yabancı ayva anlamına gelen Kydonia olarak anılıyordu. Antik çağlarda, Ayvalık önündeki adalara ise, "Hekatonnesos" deniliyordu. Bu isim Ayvalık adalarının en büyüğü olan Nesos (Moshonisi, Cunda ya da Alibey) adasındaki antik kentin baş tanrısı olan "Hekatos" takma adıyla da anılan Apollo'dan gelmekteydi. Apollo'nun adlarından birisi olan "Hekatos" ve "Nesos" kelimelerinden meydana gelmiş olan bu isim "Hetatos'un Adaları" anlamı taşımaktaydı. Nesos adasında, adayla aynı adı taşıyan bu antik yerleşim dışında Chalkis, Pordoselene, Kydonia adlı antik yerleşmeler de vardı. Antik çağ yazarlarından Plinius Kydonia'dan söz etmekte, diğer yazarlar ilk iki şehirden oldukça sık bahsetmelerine karşın, Kydonia ile ilgili fazla bilgi

¹¹ Veli Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, s. 43.

vermemektedirler¹². Bugün Kydonia olduğu düşünölen alanda (Altınova iskelesinden 7-8 km. kuzeyde) toprak üzerinde göze hiçbir temel çarpmmasına rağmen, sahada bol miktarda antik devre ait çanak, çömlek parçaları görölebilmektedir. Bu çanak çömlek parçalarının Helenistik Bergama çanaklarından olduğu, tarihlerinin M.Ö. III. - II. asırlara kadar inebileceği belirtilmektedir. Seramik parçalarının en geç tipleri ise, Roma devrine kadar çıkmaktadır. Söz konusu alanda Yunan devrine ait seramikler ve pişmiş topraktan heykel parçaları da bulunmuştur. Bu bulgular ışığında, burada Helenistik, Roma ve Bizans çağlarının yaşandığı anlaşılmaktadır. Kydonia'nın Roma döneminde en parlak çağını yaşadığı, Bizans devrinde ise giderek önemini yitirdiği ve yerleşmenin Ayvalık'ın "İlk Kurşun Tepesi" eteklerine kaydığı Bizans çağı buluntularına göre yorumlanabilmektedir. Daha sonraki çağlarda şehir bu merkez etrafında gelişmiştir¹³. Sözü edilen antik kentlerden Chalkis ve Pordoselene zamanla yok olmuşlar, Kydonia ve Nesos ise, Ayvalık ve Cunda (Alibey) olarak günümüze kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir¹⁴.

Anadolu'nun siyasal tarihinde beylikler dönemi olarak adlandırılan devrede Ayvalık'ın da içerisinde yer aldığı topraklar Karasioğulları Beyliği'ne aitti. Karasioğulları Beyliği merkezi Balıkesir ve kısmen Bergama olmak üzere Edincik, Manyas, Edremit, Kemer (Burhaniye), İvrindi, Ayazmend (Altınova), Bigadiç, Sındırgı, Gördes, Demirci ve Gelenbe'yi içine alıyordu¹⁵. Karasioğulları Beyliği'yle ilgili yapılan çalışmalarda Ayvalık'ın hemen kuzeyinde yer alan Burhaniye ve günümüzde Ayvalık'a bağlı bir bucak merkezi olan Altınova'nın adının geçmesine rağmen, Ayvalık'ın adına rastlanılmamaktadır.

15. yy.ın ilk yıllarında Ege sahillerini ele geçirmeye başlayan Türklerin 1430 - 1440 yılları arasında Ayvalık'a hakim yerler ve Cunda (Alibey) Adası'nı alarak Osmanlı topraklarına kattıkları ve buralara üsler kurulduğu belirtilmektedir¹⁶. Kasaba bu yıllarda limana hakim bir tepe üzerinde kurulmuştu. Osmanlı idarî teşkilatında yer alan Karasi Sancağı 1592'den sonra Balıkesir, Bigadiç, Sındırgı, Başgelenbe, Kemer-i Edremit (Burhaniye), Ayazment (Altınova), Edremit,

¹² Ayşegöl Uğuroğlu vd., Ayvalık'ta Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Araştırma, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını, 1984, s. 33.

¹³ Uğuroğlu vd., Ayvalık'ta Tarihsel Dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Araştırma, s. 33-34.

¹⁴ Ayvalık Kaymakamlığı resmi internet sitesi, www.ayvalik.gov.tr, son erişim 16.06.2010.

¹⁵ Reinhard Stewig, Batı Anadolu Bölgesinde Kültür Gelişmesinin Ana Hatları, çev. Ruhi Turfan ve M. Şevki Yazman, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, 1970, s. 126-127.

¹⁶ "Balıkesir-Ayvalık", Yurt Ansiklopedisi, c. II, s. 1140.

Kozak, İvrindi, Manyas kazalarından ibaretti. Gene bu idarî yapı altında da Ayvalık'ın hemen kuzey ve güneyinde yer alan Burhaniye ve Altınova'nın adlarının geçmesine rağmen Ayvalık adına rastlanılmamaktadır. Arşivlerde yapılan çalışmalar Ayvalık adının geçtiği belgelerin ancak XVIII. yy.ın ikinci yarısından sonra ortaya çıktığını göstermektedir¹⁷. Ayvalık ve dolayları 1850 yılı salnamesine göre Hüdavendigâr eyaletine dâhil oldu. 1877 yılı salnamesine göre de Ayvalık Hüdavendigâr eyaletine bağlı idi. 1887 tarihli Karasi salnamesine göre Karasi vilayeti, Karasi ve Biga sancaklarına taksim edilmişti. Ayvalık Karasi sancağına bağlı bir kaza idi¹⁸.

Ayvalık şehri, 18. yy.ın ikinci yarısında ve 19. yy.ın ilk yıllarında büyük bir ekonomik gelişme gösterdi. Şehir zeytin ve zeytinyağı üretiminde önemli yer tutuyordu. Burada yüzden fazla zeytinyağı mengersi bulunuyor, yılda bir milyon okka zeytinyağı üretiliyordu. Otuzdan çok sabunhane vardı. İstanbul'un zeytinyağı ve sabun ihtiyacının bir kısmını Ayvalık sağlıyordu. Ayrıca üretilen sabunlar Trakya ve Makedonya'ya gönderiliyor, zeytinyağının bir kısmı da Rusya'ya satılıyordu. Ayvalık'ta bağcılık da büyük bir gelişme göstermiş ve burası belli başlı şarap üretim merkezlerinden birisi haline gelmişti. Tuz üretimi ve dericilik gibi etkinlikler de Ayvalık ekonomisine canlılık kazandırıyor. Bir kıyı kenti olan Ayvalık denizcilikte de büyük bir varlık göstermiş, her türlü deniz ürünü buranın ekonomisine büyük bir katkıda bulunmuştur. Ayvalık'ta 18. yy.ın ikinci yarısı ve 19. yy. başındaki bu ekonomik gelişmeye bağlı olarak şehirde refah düzeyi çok artmış, şehrin nüfusu fazlalaşmıştır. Pek çok çalışma Ayvalık'ın 18. yy.ın ikinci yarısında ulaştığı parlak ekonomik düzeyin, Rahip İkonomos'un Babıâli'den elde ettiği bir fermanın sağladığı hak ve ayrıcalıklara bağlı olduğu üzerinde durmaktadır. Buna göre bahsi geçen bu fermanla Ayvalık'a özerklik verildiği söylenmektedir. Ancak arşivlerde Ayvalık'la ilgili incelenen bütün dökümanlarda böyle bir ayrıcalıktan söz edilen bir belgeye rastlanılmadığı belirtilmektedir¹⁹.

18. yy.da Ayvalık'ta Türk nüfusu çoğunlukta iken, daha sonra Yunanistan'dan Ayvalık'a gelen göçmenlerin yerleştiği bir şehir olarak gelişme göstermeye başlamıştır²⁰. 19. yy.da Ayvalık'ta Rum nüfusu hızla artmıştır. Fransız İhtilali sonrası milliyetçilik akımının ivme kazanması, Rumların da isyanıyla

¹⁷ Zeki Ankan, "1821 Ayvalık İsyanı", Belleten, C. LII, 203. Sayıdan Ayrı Basım, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 583.

¹⁸ Zerrin Günel Öden, Karasi Beyliği, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999, s. 76.

¹⁹ Ankan, "1821 Ayvalık İsyanı", s. 585.

²⁰ Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul: Milliyet Yayınları, 1985, s. 41.

sonuçlandı. 1821 yılında Mora'da büyük bir Rum isyanı çıktı. Mora isyanının etkisi bütün Batı Anadolu şehir ve kasabalarında görölmeye başlanmıřtı²¹. 1821 Mora isyanında Ayvalık'ta da hareketlenmeler oldu. Bölgedeki Rum nüfusun yoğunluğu ve Ayvalık ile Midilli Adası arasında sürekli iletişim Ayvalık'ın da isyan hareketlerinden etkilenmesine neden oldu. Ayaklanma 1821 Mayısında Ayvalık'a da yansımış, kasaba ve Cunda halkı birlikte Edremit taraflarına saldırmıřlardır²². Ayvalık'ta baş gösteren isyanda Ayvalık Rumları tarafından isyancı gruba çok yoğun destek verilmiştir. Ayvalık'ta meydana gelen ayaklanma güçlükle de olsa bastırılabilmiştir. İsyana Ayvalık'ta düzenin tümüyle bozulmasına neden oldu. 1821 tarihli Yunan ayaklanmasına katılan Ayvalık Rumlarının bir bölümü Ayvalık'tan göç ettirildi. İsyanın bastırılması sonrası bir yandan yörenin yeniden canlandırılması gereği, öte yandan yabancı devletlerin getirdikleri öneriler sonucu olarak, devlet "Ayvalık reayasının affedilmesi" ile ilgili bir buyruk çıkardı. 1824 Mayısında Ayvalık ve Cunda Adası halkı yeniden iskan edildi. Ayvalıklılara daha sonra devlet tarafından el konulan zeytinlikleri de iade edilmiştir. Halka 1830 yılında tüm mülkiyet hakları tanındı²³.

1821 Ayvalık isyanı Ayvalık'ın gelişen ekonomisine zarar verdi. İsyana sonrası şehirden ayrılan Rum halkının devlet tarafından el konulan zeytin ağacı sayısı bir milyondan fazlaydı. Rumların ayrılışıyla zeytinyağı değirmenlerinin çoğu çalışamaz duruma geldi ve üretimde çok ciddi düşüşler yaşandı. İsyandan üç yıl sonra Ayvalık'lı Rumların şehre geri dönmelerine izin verildi ve devlet tarafından el konulan zeytinlikler sahiblerine iade edildi. Ayvalık 1821 isyanından sonra eski refah düzeyini hemen yakalayamadı. 19. yy.ın ikinci yarısından sonra şehir eski önemine yeniden kavuşmaya başladı. 19. yy.da gerçekteştirilen Osmanlı reformları gayrimüslim Osmanlı tebaasının ekonomik alanlarda kazanımlar elde etmesinde etkili olmuştur. 19. yy.da yaşanan ekonomik canlılıktan Ayvalık Rumları da yararlanmıştır. 19. yy. boyunca dünya ticaretinde önemli gelişmeler olmuş, liman şehirleri artan mal, para ve insan hareketlerinin odak noktaları haline gelmişlerdir. Bu dönemde Anadolu'nun batıya açılan kapılarından birisi olan Ayvalık'ın önemi artmıştır. Ayrıca nüfusunun önemli bir kısmının Rumlardan oluşması yabancı sermayenin Osmanlı topraklarına girmesinde de etkili olmuştur. 19. yy. sonlarında Ayvalık ekonomik yönden bir hayli gelişmişti. Şehirde 22 adet zeytinyağı fabrikası, 1

²¹ Arkan, "1821 Ayvalık İsyanı", s. 580.

²² Bayram Bayraktar, Osmanlı'dan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, 2002, s. 14.

²³ Bayraktar, Osmanlı'dan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi, s. 16-17.

adet pirina fabrikası, 30 dolayında sabunhane, 6 adet un değirmeni faaliyet gösteriyordu. O dönemde Ayvalık'ta 6 eczane, 20 doktor ve 10 avukatın bulunması, kasabanın sosyo-kültürel düzeyini açık bir biçimde yansıtmaktadır. Kentte bu dönemde 11 mahalle, 4607 hane bulunuyordu. Rumlara ait 11 kilise ve 1 manastır vardı. Ayrıca Ayvalık limanından yapılan ihracat ve ithalatın boyutu kentin ekonomik gelişmişliğini de yansıtmaktaydı²⁴. 20. yy.ın başında Ayvalık refah düzeyinin oldukça yüksek olduğu bir kıyı kenti idi.

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, İzmir'i işgal eden Yunanlılar burada durmayıp Anadolu'nun içlerine doğru işgal alanlarını genişletmeye başlamışlar ve Batı Anadolu'da önemli merkezleri işgal etmişlerdi. Tabii bu durumda Midilli Adası'nın çok yakınında bulunan ve çok yoğun bir Rum nüfusu barındıran Ayvalık'ın da Yunanlılar tarafından işgal edileceği kesindi. Nitekim 29 Mayıs 1919 da Yunan birlikleri Ayvalık'ı işgal ettiler. Çıkartma iki koldan olmakta idi. Bunlardan biri Alibey Adası üzerinden Ayvalık kuzeyinde bulunan tepeler istikametinde, diğeri doğrudan doğruya Ayvalık körfezi sahillerine doğru yapılmaktaydı²⁵. Ayvalık'ı savunmak için Ali Bey (Çetinkaya) (172. Alay Komutanı Yarbay), milli kuvvet oluşturmak için derhal faaliyete geçti ve Kozan Bucağı ile Altınova, Araplar, Murateli, Gömeç, Burhaniye ve civar köyler halkından 300 kişilik bir milli kuvvet oluşturdu. Ayvalık sahillerinde karaya çıkarak ilerlemeye başlayan Yunan kuvvetlerine 172. Alay birlikleri silahla karşı koydular. Böylece Yunan birlikleriyle milli kuvvet destekli Türk birlikleri arasında ilk çarpışma vuku buluyor ve işgale karşı direniş gösteriliyordu. Ayvalık'ı işgal eden Yunan kuvvetleri kasabada 1 km. den fazla ilerleyemediler; Ayvalık'ın gerisinde zeytinliklerde mevzilenen Türk kuvvetleri karşısında durmak zorunda kaldılar²⁶. Ayvalık ve çevresi Milli mücadelede etkin bir rol oynamış; Kurtuluş Savaşı'nın ilk direniş kurşunu Ayvalık'ta atılmıştı. Nitekim Milli mücadele başarıyla sonuçlandı ve bölgeden Yunan askerleri çıkarıldı. 15 Eylül 1922'de Ayvalık düşman işgalinden kurtarıldı. 21 Ekim 1923'te bütün mutasarrıflıklar il oldu ve Ayvalık Balıkesir iline bağlı bir ilçe haline dönüştü.

Cumhuriyet öncesi dönemde nüfusu büyük ölçüde Rumlardan oluşan Ayvalık, Kurtuluş Savaşı sonrasında artık yeni bir döneme girmiş bulunuyordu. Savaşın sonra toplanan Lozan Barış Konferansı'nda Türkiye ve Yunanistan arasındaki nüfus hareketleri de görüşülmeye başlanmış ve 30 Ocak 1923 tarihinde "Türk-

²⁴ Bayraktar, Osmanlı'dan Cumhuriyete Ayvalık Tarihi, s. 27.

²⁵ Adnan Şofuoğlu, Kuva-yi Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, Ankara: T.C. Genelkurmay Basımevi, 1994, s. 89.

²⁶ Şofuoğlu, Kuva-yi Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu, s. 95-97.

Rum Nüfus Mübadelesine İlişkin Sözleşme ve Protokol” imzalanmıştır. Böylece zorunlu mübadele anlaşması imzalanmış ve yasal olarak yürürlüğe girmiş oldu. Mübadele Sözleşmesi’ne göre, Türkiye’de yaşayan Rumlar Yunanistan’a, Yunanistan’da yaşayan Müslümanlar ise Türkiye’ye yerleşeceklerdi. Yoğun bir Rum nüfusun yer aldığı Ayvalık’ta nüfus mübadelesi büyük önem taşımaktaydı. Bu mübadele kapsamında Ayvalık’taki Rumlar Midilli Adası ve Atina’ya göç ettirilmiş; Girit, Midilli ve Makedonya’dan gelen Türkler ise Ayvalık’a yerleştirilmişlerdir. 1923 mübadelesiyle 14.904 göçmen Ayvalık’ta iskan ettirilmişti²⁷. Mübadele Ayvalık’ın sosyal ve ekonomik yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Mübadele sonrası Ayvalık’a yerleştirilen halkın buradaki sosyal ve ekonomik duruma alışmaları ilk yıllarda çok yavaş olmuş ve şehir ekonomik anlamda sönmüşlüğü.

Ayvalık’ın Nüfus Özellikleri

19. yy. başlarında ticari etkinliği ve zenginliği, kültürel ve entelektüel düzeyiyle Ayvalık, Akdeniz kıyılarının en tanınmış yerleşimlerinden birisi haline gelmişti. Hızlı bir gelişim içerisinde giren kente ticari faaliyetlerin yoğunlaşması, buradaki nüfusun da artmasına neden olmuştu. Ayvalık kasabası 19. yy başlarında nüfusunun önemli bir kesimi Rum olan bir merkezdi. Düyun-u Umumiye Osmaniye idaresinin görevlendirdiği Vital Cuinet, on iki senelik incelemeleri sonrasında yayınladığı çalışmasında Ayvalık nüfusuyla ilgili bilgiler de vermektedir. Cuinet’in 1894 yılındaki tespitine göre, Ayvalık’ta yaşayan Rum sayısı 21.486 iken; Türk sayısı 180 idi²⁸. Nitekim 1889 tarihli Karasi Salnamesi’ne göre de Ayvalık nüfusunun tamamı yakını Rumlardan oluşmaktaydı. Bu yıllarda Ayvalık’ta bulunan Rumların sayısı 19.846 idi²⁹. Ekonomik ve sosyal hayatın oldukça canlı olduğu Ayvalık’ın bu dönemdeki nüfusu dikkat çekicidir (Tablo 1).

Kuruluşunu yeni tamamlamış olan Türkiye Cumhuriyeti’nde ise, ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştır. 1927 yılında yapılan ilk nüfus sayımında, Ayvalık’ın toplam nüfusu 16.873 kişidir. Bu sayım yılında şehir ve kırsal nüfusuna ait veriler bulunmamakta olup sadece toplam nüfus verileri yer almaktadır. 1914

²⁷ Ayşe Nur Timor, *Ayvalık Bir Sayfıye Yerleşmesinin Gelişim Süreci*, İstanbul: Çantay Yayınevi, 2004, s. 21.

²⁸ Vital Cuinet, *La Turquie D’asie Géographie Administrative Statistique Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L’asie - Mineure*, Éditeur Ernest Leroux, Paris, 1894, s. 252.

²⁹ Gönenç Turan, “Mübadele’de Ayvalık”, *Yüksek Lisans Tezi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2008, s. 22-23.

yılında 31.894 olan Ayvalık nüfusunun, 1927’de 16.873’e gerilemesinin nedeni savaş yıllarının getirdiği sıkıntılar ve Kurtuluş Savaşı sonrasında yaşanan yoğun nüfus hareketleridir. 1935 yılına gelindiğinde ilçe nüfusu 22.539, şehir nüfusu ise 13.088 kişidir (Tablo 2).

Yıllar	Toplam Nüfus
1820	30.000
1887	19.842
1890	20.630
1900	21.600
1907	23.309
1914	31.894

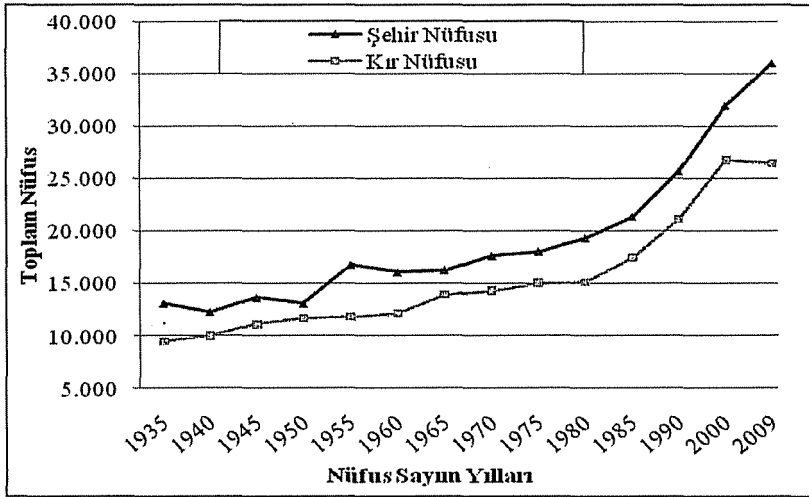
Kaynak: Doğan, 2007’den değiştirilerek alınmıştır³⁰

Nüfus Sayım Yılları	Şehir Nüfusu	%	Kır Nüfusu	%	Toplam Nüfus
1935	13.088	58	9.451	42	22.539
1940	12.286	55	9.977	45	22.263
1945	13.650	55	11.092	45	24.742
1950	13.101	53	11.718	47	24.819
1955	16.754	59	11.807	41	28.561
1960	16.087	57	12.179	43	28.266
1965	16.283	54	13.930	46	30.213
1970	17.661	55	14.296	45	31.957
1975	18.041	54	15.063	46	33.104
1980	19.371	56	15.172	44	34.543
1985	21.381	55	17.498	45	38.879
1990	25.687	55	21.140	45	46.827
2000	31.986	54	26.752	46	58.738
2009	35.986	58	26.474	42	62.460

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü Genel Nüfus Sayım Sonuçları ve Türkiye İstatistik Kurumu 2009 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

³⁰ Faruk Doğan, “Osmanlı Devleti’nde Zeytinyağı (1800-1920)”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007, s. 27-28.

Ayvalık'ın şehir ve kır nüfusları gözden geçirildiğinde şehir nüfusunun her zaman kır nüfusundan fazla olduğu görülmektedir (Şekil 2). 1935 yılında 13.088 olan Ayvalık şehir nüfusu, 2009 yılına gelindiğinde 35.986 kişiye yükselmiştir. Şehir nüfusu özellikle 1980 sonrasında önemli artışlar kaydetmiştir. Kır nüfusu 1935 yılından günümüze düzenli olarak artmasına rağmen, şehir nüfusu oranını hiçbir dönemde geçememiştir. Günümüzde Ayvalık nüfusunun % 58'i şehirde, % 42'si ise kırsal kesimde ikamet etmektedir. Tabloda dikkati çeken bir diğer husus, kır-şehir nüfus oranlarının geçmişten günümüze çok fazla değişmeyip, neredeyse sabit kalmış olduğudur.

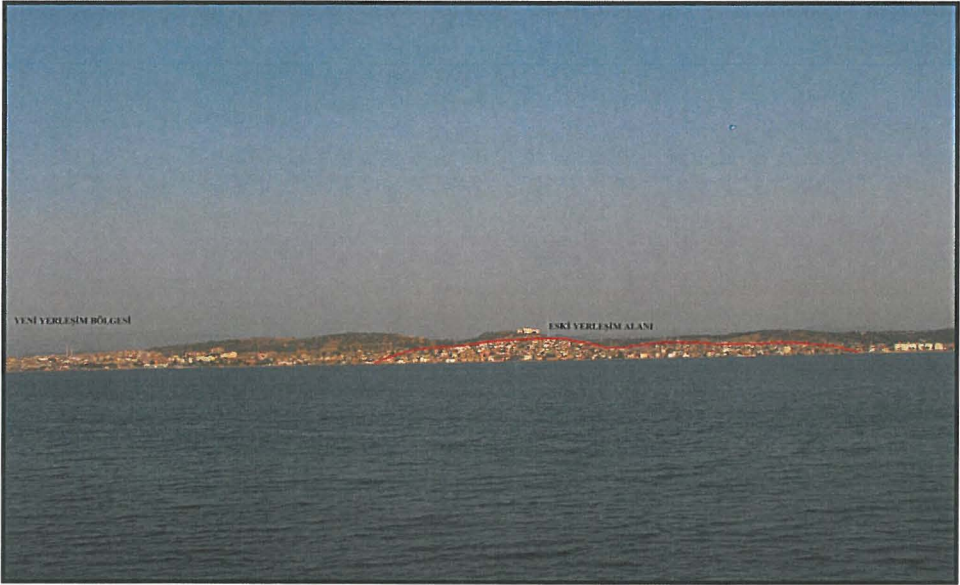
Şekil 2: Sayım Yılları İtibariyle Ayvalık'ta Şehir ve Kır Nüfusları

Ayvalık şehirde nüfus yoğunluğu km^2 'ye 412 kişidir. Şehirde nüfus daha çok kentsel sit alanında ve şehrin kuzeyinde yeni gelişim göstermiş olan mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Ayvalık'ın nüfus özellikleri bahsinde önemli bir diğer konu mevsimlik nüfus hareketleridir. Mevsimlik nüfus hareketleri Ayvalık şehri açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nüfus hareketi iki grup altında mütalaa edilebilir. Ayvalık'taki mevsimlik nüfus hareketinin ilki çalışma amaçlıdır. Mevsimlik işçi göçü olarak adlandırabileceğimiz bu hareket, Ayvalık'ta daha çok tarımsal maksatlıdır. Ayvalık'ta mevsimlik işçi göçü daha çok zeytin toplama ve işleme mevsiminde gerçekleşmektedir. Bu dönemde aynı zamanda inşaat sektörü ve turizm faaliyetlerinde çalışmak için gelenler de mevsimlik işçi göçüne katılmaktadırlar. Mevsimlik işçi göçünün gerçekleştiği dönemlerde Ayvalık nüfusunda ciddi bir artış yaşanmaktadır. Gerek bölge

Ayvalık Şehri ve Fonksiyonları

Günümüzde Ayvalık Ege Denizi kıyısında pek çok ada, koy ve körfezler arasında bir şehir yerleşmesidir. Şehrin belediye sınırları dâhilindeki alanı 87,5 km² dir. Batı kısmında Ege Denizi'ne komşu olan Ayvalık şehrinin, doğu kısmı yükseltisi 100-200 metreler arasında olan tepelerle çevrilmiştir. Şehir bu tepelerin yamaçları ile kıyı arasında kuzeydoğu - güneybatı istikametinde uzanış göstermektedir. Ayvalık'taki yerleşme sahası şehrin doğusundaki tepelerle batısındaki deniz arasında sıkışıp kalmıştır. Yüksekliği 200 metreyi geçmeyen alçak tepelerle (Talimhane Tepe (88 m), İlkurşun Tepe (81 m), Çamlıtepe (108 m)) şehir adeta çevrilmiş durumdadır. Şehrin zaman içerisindeki mekânsal gelişimine bağlı olarak yerleşme bu tepelerin yamaçları yönünde ve kuzeye doğru bir gelişim göstermiştir (Resim 1). Ayvalık şehrinin alansal gelişimi ve bu gelişimin yönünü belirlemede, deniz kıyısının batimetrik özellikleri ile topoğrafya şartları etkili olmuştur. Şehrin biçiminde, cadde ve sokak sistemlerinin gelişiminde bu etkiler açıkça görülmektedir.

Resim 1: Ayvalık Şehrinin Genel Görünümü.

18. yy.ın ortalarında dört mahalleden oluşan Ayvalık'ın 1889'da 11 mahallesi bulunuyordu³¹. Şehrin ilk nüvesinin bulunduğu yer Fevzi Paşa ve Vehbi Bey mahallelerinden oluşan kesimdir. Vehbi Bey, Fevzipaşa, Hayrettinpaşa ve Zekibey mahallelerinde yerleşmeler oldukça yoğundur ve bu kesim şehrin en eski yerleşim bölgesini oluşturmaktadır (Resim 2). 1944 yılında meydana gelen Ayvalık depreminin Ayvalık şehrine etkisi büyük olmuştur. Nitekim bu depremde 5.500 bina hasar görmüştür. Şehrin eski ikamet sahasındaki binalarının bir kısmı yıkılmıştır. Bu depremde çok fazla hasar gören binaların yerine, şehrin kuzeyine o dönemde boş olan bir sahaya yeni meskenler yapılarak depremedeler buraya yerleştirilmiştir. Bu şekilde şehrin kuzeyinde gelişim gösteren mahalle günümüzde Sakarya Mahallesi'dir. Şehrin bu dönemden sonra kuzeye doğru gelişimi devam etmiştir. 1950'li yıllara kadar Ayvalık şehri güneyde Sakarya İlköğretim Okulu'nun bulunduğu mevki ile kuzeyde Ayvalık Vergi Dairesi arasında yayılış gösteriyordu. Özellikle 1980 sonrası şehrin gelişimi ve alansal yayılımı artış kaydetmiştir. Şehir kuzeye doğru gelişimine devam etmiş; Ali Çetinkaya, Yüzellievler ve Sahilkent mahalleleri ortaya çıkmıştır (Resim 3). Günümüzde şehrin kuzeye doğru gelişimi devam etmektedir.

---

³¹ Esra Terzi, "The 19th Century Olive Oil Industry in Ayvalık and Its Impact on the Settlement Pattern", Master Thesis, Middle East Technical University, 2007, s. 24.

Resim 2: Ayvalık Merkez Mahallelerinin Uydü Görüntüsü.

Resim 3: Ayvalık Şehrinin Günümüzde Uydudan Genel Görüntüsü.

1952 yılına kadar belediye teşkilâtının bulunduğu Alibey Adası, Eylül 1952 yılında yapılan oylama sonucunda iki mahalle olarak Ayvalık'a bağlanmıştır. Günümüzde Alibey Adası üzerinde Ayvalık'ın Namık Kemal ve Mithatpaşa mahalleleri yer almaktadır. 2006 yılına kadar Ayvalık şehri 15 mahalleden oluşmaktaydı. 2006 yılında Ali Çetinkaya Mahallesi 3'e ayrılarak Yüzellievler, Sahilkent ve Ali Çetinkaya mahalleleri oluşturulmuştur ve mahalle sayısı 17'ye çıkmıştır. 2008 yılında Fevzipaşa ve Vehbibey mahallelerinin birleştirilmesi sonucu mahalle sayısı 16 olmuştur. Günümüzde Ayvalık şehri 16 mahalleden oluşmaktadır. Gerek konut gerekse nüfus sayısı bakımından Ali Çetinkaya Mahallesi en büyük mahalledir. Yüzellievler, Ali Çetinkaya ve Sahilkent mahalleleri şehrin kuzeye alansal gelişimi sonucunda ortaya çıkan mahallelerdir. Günümüzde bu kesimde yapılaşma çok yoğun bir şekilde devam etmektedir. Sahilkent Mahallesi'nde yazlık konutlar çoğunluktadır. 1960'lı yılların başında Ayvalık'ta Sefa-Çamlık denilen mevkii şehrin sayfiye yeriydi ve o dönemde bu kesimde günümüzdeki kadar yoğun bir yapılaşma yoktu. Günümüzde bu mevkii Sefa-Çamlık Mahallesi olarak geçmişe nazaran yoğun bir şekilde yapılaşmıştır. Günümüzde Ayvalık şehrinin mahalleleri ve bu mahallelerin 2009 yılı itibariyle nüfusları Tablo 3'te gösterilmektedir.

<i>Tablo 3: 2009 Yılı Mahalle Bazında Ayvalık Şehri Nüfusu</i>	
	Nüfus
Ali Çetinkaya Mahallesi	8.649
Yüzellievler Mahallesi	7.169
Yeni Mahalle	3.624
Sefa-Çamlık Mahallesi	2.447
Mithatpaşa Mahallesi	1.982
Fethiye Mahallesi	1.603
Sakarya Mahallesi	1.423
Hayrettinpaşa Mahallesi	1.393
Hamdibey Mahallesi	1.393
Kazımpaşa Mahallesi	1.261
Namık Kemal Mahallesi	1.175
Kemalpaşa Mahallesi	985
Zekibey Mahallesi	780
Sahilkent Mahallesi	899
Fevzipaşa-Vehbibey Mahallesi	594
İsmetpaşa Mahallesi	609
Toplam	35.986
<i>Kaynak: Ayvalık Nüfus Müdürlüğü</i>	

Şehirde konut sayısının en fazla olduğu mahalleler Ali Çetinkaya, Yüzellievler, Yeni Mahalle, Sefa-Çamlık ve Mithatpaşa mahalleleridir. Kamu kurumları daha çok Yüzellievler, Sakarya, Fevzipaşa-Vehbibey ve Ali Çetinkaya mahallelerinde yoğunlaşmıştır. Şehirde işyerleri en fazla Fevzipaşa-Vehbibey mahallesindedir. Burası şehrin ticari anlamda odak noktasıdır.

Şehrin imar planı 1948 yılında yapılmıştır. Alibey Adası 1959 yılında imar planı içine alınmıştır. Şehir planının oluşmasında topoğrafya ve denizin etkisi büyüktür. Ayvalık şehir planında ızgara planı görülmektedir. Özellikle eski yerleşim sahasında (Kentsel sit alanı haline getirilmiştir) ızgara planı (Hippodamus Sistemi) çok bariz şekildedir. Bu planda birbirine paralel ve dik sokaklar arasında kalan kare ya da dikdörtgen şeklinde yapı adaları vardır. Cadde ve sokaklar birbirlerini dik açı ve belirli aralıklarla keserler. Denize doğru diklemesine inen ara sokaklar, denize paralel olarak devam eden ana sokaklarla son bulmaktadır (Resim 4a ve 4b). Ayvalık şehir mimarisi, kıydan tepelere doğru kademeli bir şekilde denize paralel uzanan ana arterler ve bu ana hatları dik olarak kesen ara arterlerle ızgara şehir planına uygun bir şekilde yerleştirilmiştir.

Ayvalık'ta cadde ve sokak sistemleri kıyının ve karanın topografik özelliklerine göre şekillenmiştir. Nitekim kıyıya paralel uzanan ana caddeler kıyıya dik bir şekilde uzanan ara caddelerle birbirine bağlanmaktadır. Alibey Adası'nda da cadde ve sokak sistemleri morfolojik ünitelere ve denize göre şekillenmiştir. Şehrin nüvesindeki eski mahallelerin çıkmaz sokakları ve dar yolları gayet intizamsızdır. Şehrin eski nüvesinde çok fazla sokak vardır. Bu sokaklar denize dik olarak açılmakta ve aralarındaki enine sokaklarla birbirine bağlanmaktadır. Şehrin eski merkezinde sokaklar yeni gelişen diğer sokaklardan daha dardır.

Şehrin sahil kısmında ana rıhtım caddesi (Atatürk Caddesi) vardır (Resim 5a ve 5b). Kıyıya paralel bir şekilde uzanan Atatürk Caddesi şehrin en önemli caddesidir. İmar planından sonra, ilk olarak yolları gayet dar olan ana caddenin genişletilmesi işine girişilmiştir. 1950 yılında istimlâkine başlanan yolun ilk genişliği 3.5 m. idi. 1952 yılında bu yolun genişliği 14 m. ye çıkarılmıştır. Bu cadde üzerinde çok sayıda mağaza, kafe ve restoran tarzı işletmeler ve resmi kurumlar bulunmaktadır. Atatürk Caddesine paralel uzanan Barbaros Caddesi ve devamındaki Cumhuriyet Caddesi diğer önemli caddelerdir. Atatürk Caddesi ve Barbaros Caddesini dik olarak kesen, doğu-batı istikametinde uzanarak denize açılan Talat Paşa Caddesi üzerinde çok sayıda ticarethane bulunmaktadır. Şehirde ticarethanelerin en yoğun olduğu cadde Talatpaşa Caddesi'dir. Ayrıca şehir pazarı da her Perşembe günü Talatpaşa Caddesi üzerinde kurulmaktadır. Ayvalık'ın ana meydanı Cumhuriyet Meydanı'dır

(Resim 6a ve 6b). Pek çok banka, restoran, cafe, çeşitli ticarethaneler bu meydan etrafında toplanmış bulunmaktadır. Bugünkü belediye binası şehrin merkezi olan iskelede dir.

Resim 4a ve 4b: Ayvalık Şehrinde Sokak Düzeni.

Resim 5a ve 5b: Atatürk Caddesi'nin 1900'lü Yılların Başı ve Günümüzdeki Görünümü.

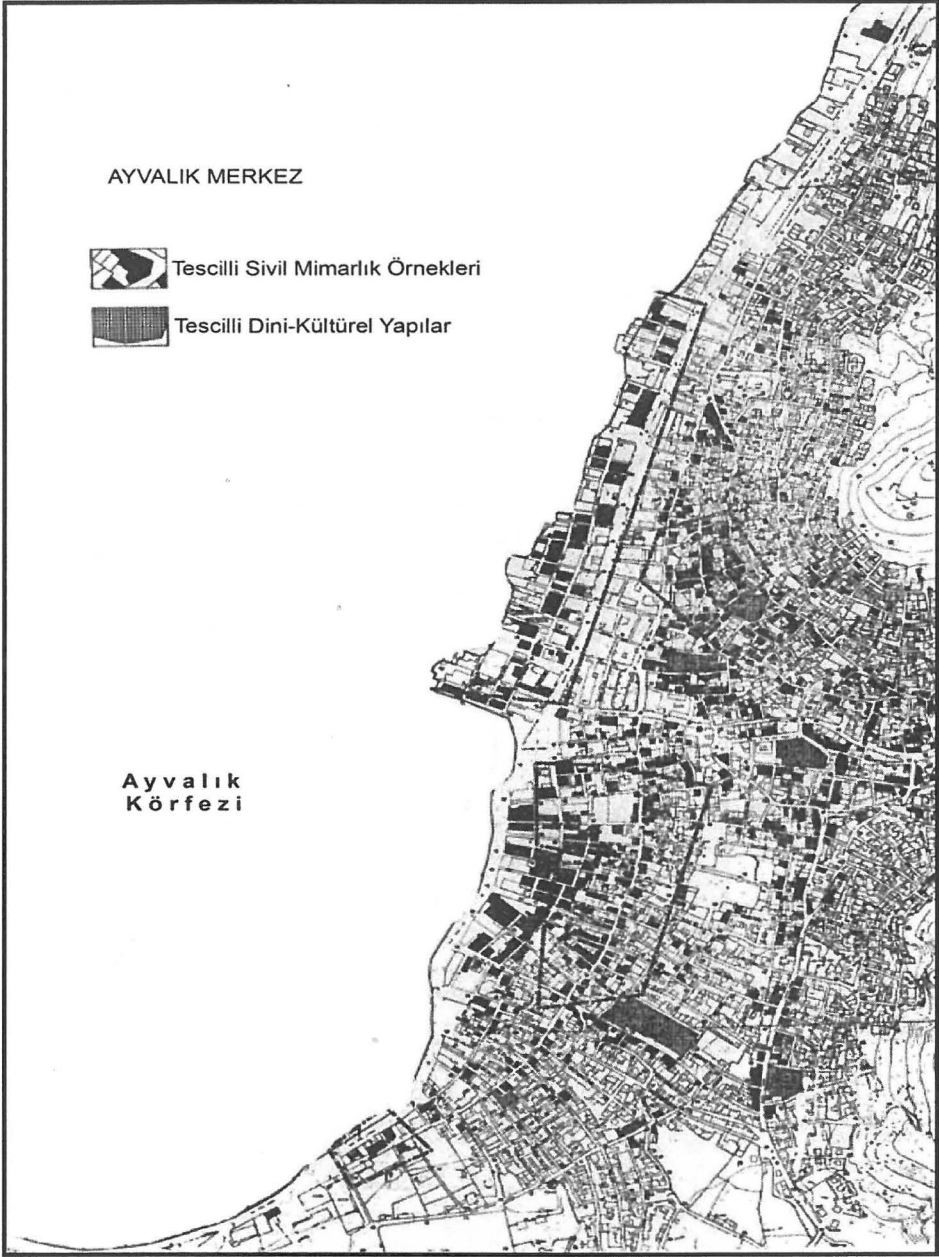
Resim 6a ve 6b: Cumhuriyet Meydanının Eski ve Günümüzdeki Görünümü.

Şehrin en eski binaları şehrin nüvesini oluşturan Fevzi Paşa - Vehbi Bey mahallelerinde bulunmaktadır. Ayvalık şehir merkezi ve Alibey Adası'nın bir kısmı sahip olduğu beşeri değerler itibariyle Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. Kentsel Sit Alanı "kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin sosyo-ekonomik, sosyo-kültürel yapılanmasına, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlar"dır. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu kararları uyarınca Ayvalık merkez ve Cunda Adası Kentsel Sit, Çamlık bölgesi Yeşil Karakterli Kentsel Sit, ormanlık kesimler ise, Doğal Sit olarak onaylanmıştır. 1976 yılında Ayvalık ve çevresindeki 17.900 hektarlık alanın doğal ve tarihi sit alanı olarak kabul edilmiş olması, sahanın mimari yapısının korunmasında etkili olmuştur. Ayvalık şehir merkezi ve Alibey Adası'ndaki yapılarda taş işçiliğinin en güzel örneklerini görmek mümkündür. Şehir merkezinde kentsel sit alanı içerisinde kalan eski evlerin tamamına yakını taş malzemeye (çoğunluğu Sarmısak Taşı) inşa edilmiştir. Kendine özgü yapısıyla "Ayvalık evleri" olarak adlandırılan bu evler; bugün Ayvalık'ın simgesi durumuna gelmişlerdir (Resim 7a ve 7b). Ayvalık Kentsel Sit Alanı içerisinde 1.161 adet Ayvalık merkezde ve 586 adet Alibey Adası'nda olmak üzere, toplam 1.747 adet tescilli sivil mimari örneği yer almaktadır Ayrıca 60 adet Ayvalık merkezde ve 21 adet Alibey Adası'nda olmak üzere, toplam 81 adet tescilli dini-kültürel yapı bulunmaktadır (Resim 8).

Şehirdeki meskenleri eski ve yeni tip meskenler olarak ele alabiliriz. Eski tip meskenlerin inşasında genellikle kerpiç, taş ve tahta inşaat malzemesinin esasını teşkil etmektedir. Bu meskenler ağırlıklı olarak Rumlar tarafından inşa edilmiştir. Genellikle birinci kat taştan olup, ikinci ve üçüncü katlar ahşaptır. Bu binaların birinci katları depo vazifesi görmektedir. Bu meskenler gayet sıkışık nizamda inşa edilmiş olup, karşı karşıya iki mesken arasındaki mesafe 2-3 m. kadardır. Bazı büyük binalar (genellikle zeytinyağı ve sabun imalathaneleri) tamamen taşla inşa edilmiştir. Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan bu yapılar koruma altındadırlar. Şehrin eski nüvesinin etrafında gelişen yeni mahallelerde, yeni tip meskenler yer almaktadır. Yeni tip yapıların alt katlarının genellikle dükkan, üst katlarının ise ikamet amaçlı kullanıldığı görülmektedir.

Resim 7a ve 7b: Tarihi Ayvalık Evleri.

Resim 8: Ayvalık Merkezde Tescilli Yapıların Dağılımı (**Kaynak:** Ayvalık'ta Tarihsel dokunun Korunması ve Turizm Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Araştırma).

nitelendirilir. Bu özellikler o şehre has bir fonksiyon olarak gelişir ve şehre katkı sağlar³³. Nitekim Ayvalık şehri farklı umumî fonksiyonlara sahiptir. Bu umumî fonksiyonlar içerisinde geçmişten günümüze ziraat fonksiyonu önem taşımış, sanayi ve ticaret fonksiyonu da ziraat fonksiyonuna bağlı bir gelişim göstermiş ve şehrin gelişiminde bu fonksiyonun etkisi büyük olmuştur.

Kırsal yerleşmelerde genellikle tek bir fonksiyon önem taşıdığı halde, şehrsel yerleşimlerde çeşit ve sayı bakımından fonksiyonların arttığı dikkati çekmektedir. Dolayısıyla şehirler çok fonksiyonlu yerleşmelerdir ve bu fonksiyonlar çeşitli derecelerde birbirlerini etkileyip tamamlarlar. Hemen her şehirde umumî fonksiyonlar az veya çok önemli ölçüde olmak üzere mevcuttur. Fakat bazı şehirlerde, bu hizmetlerden özellikle biri, diğerine nazaran ön plana geçmekte ve bu fonksiyona bağlı olarak şehir gelişmekte, kalabalıklaşmakta ve önem kazanmaktadır. Bu suretle bir fonksiyona bağlı olarak gelişen şehirler ortaya çıkmakta, ticaret şehirleri, ziraat şehirleri, sanayi şehirleri, liman şehirleri dini ve kültürel hizmetlerin önem kazandığı şehirler belirmektedir³⁴.

Şehirlerin umumî fonksiyonları olarak değerlendirilen hizmetleri kendi aralarında, esas itibariyle üç grupta toplamak mümkündür. Bunlar iktisadî fonksiyonlar, idarî fonksiyonlar ve kültürel fonksiyonlardır. Çalışmamızın bu bölümünde Ayvalık'ın sahip olduğu umumî fonksiyonlar genel olarak değerlendirilecektir.

Faal iş gücünün çalışmakta olduğu değişik faaliyet alanlarındaki miktarları ve bu miktarların birbiriyle oranlanması, şehirdeki hakim ekonomik faaliyeti göstermesi açısından önem taşımaktadır. Ayvalık'ta faal nüfusun ekonomik faaliyet türlerine göre dağılışı incelendiğinde 1945-2000 yılları arasında bazı değişikliklerin olduğu görülmektedir (Tablo 4). Bu devrede tarımda istihdam edilen nüfus giderek azalırken, buna karşılık diğer ekonomik faaliyet kollarında özellikle ticaret ve hizmetler sektöründe istihdam edilenlerin sayısı giderek artmıştır. Şehre has hayat tarzının bir gereği olan ekonomik faaliyetlerin çeşitlenmesi süreci Ayvalık'ta yaşanmıştır.

³³ Mehmet Bayartan, "Şehir Fonksiyonları Açısından Kütahya Çiniciliği", Coğrafya Dergisi, 17. Sayı, 2008, s. 38.

³⁴ Göney, Şehir Coğrafyası I, s. 89.

<i>Tablo 4: Ayvalık'ta Faal Nüfusun Ekonomik Faaliyetlere Göre Dağılışı (%)</i>					
Ekonomik Faaliyet Kolu	İstihdam Edilen Toplam Nüfus (%)				
	1945*	1960**	1985***	1990***	2000***
<i>Tarım-Ormancılık-Balıkçılık</i>	28.6	21.8	12.1	8.3	6.8
<i>Madencilik</i>	-	-	0.1	0.1	0.2
<i>İmalat Sanayi</i>	35.9	14.5	18.8	21.5	16.7
<i>İnşaat</i>	-	7.1	14.6	15.6	8.7
<i>Ticaret</i>	13.4	11.5	18.8	18.9	24.3
<i>Hizmetler</i>	13.9	17.2	29.1	29.6	37.7
<i>Ulaşım-Haberleşme</i>	8.1	13.6	6.5	6.1	5.2

Kaynak: * Ayşe Nur Timor, Ayvalık Bir Sayfiye Yerleşmesinin Gelişim Süreci, İstanbul: Çantay Yayınevi, 2004, s. 23.
** Ayvalık'ta Şehircilik Araştırmaları, İstanbul Teknik Üniversitesi Fakülteler matbaası, 1964, s. 12.
*** 1985, 1990 ve 2000 Yılı Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

2000 yılı itibariyle istihdamdaki en büyük paya % 37.7'lik oranla hizmetler sahip olmakta ve hizmet sektörünü % 24.3'lük payla ticaret sektörü izlemektedir. Diğer ekonomik faaliyet kollarında istihdam edilen nüfusun % 16.7'si zeytin başta olmak üzere tarımsal hammaddeye dayanan imalat sanayinde, % 8.7'si inşaat ve % 5.2'si ulaşım-haberleşme sektörlerindedir.

İktisadî Fonksiyonlar

Ayvalık'ın sahip olduğu umumî fonksiyonlar arasında en önemlisi iktisadî fonksiyonlardır. Şehrin hayatini idame ettirebilmesi, büyük ölçüde şehrin iktisadî bakımdan arzettiği elverişli şartlara bağlıdır. Günümüzde Ayvalık'ın iktisadî fonksiyonları içerisinde ticaret ve sanayi fonksiyonu önem taşımaktadır. Ayvalık şehir fonksiyonlarının tarihi gelişimi içerisinde ziraat fonksiyonunun büyük önem taşıdığı, diğer bazı ekonomik faaliyet türlerini etkilediği (özellikle sanayi ve ticaret) ve bunların ziraat fonksiyonuna bağlı bir gelişim gösterdiği görülmektedir.

Ayvalık'ta ziraat önemli bir ekonomik faaliyet türüdür. Ayvalık çevredeki zirai ürünlerin (özellikle zeytin) toplandığı, işlendiği ve sevk edildiği bir merkezdir. Şehirdeki sanayi ve ticaret faaliyetleri, ilçede üretimi yapılan ürünler üzerine bir gelişim göstermiştir. Ayvalık'ta ziraat hayatına damgasını vuran en önemli ürün zeytindir. Ayvalık adeta zeytinle özdeşleşmiştir. Ayvalık denilince akla ilk

gelen şüphesiz zeytindir. Doğal ortam şartlarının yetişmesini olanaklı kıldığı zeytinin; Ayvalık ekonomisinde önemi de çok büyüktür. Şehrin ekonomik ve mimari dokusunun oluşmasında zeytinciliğin büyük etkisi olmuştur. Zeytin Ayvalık'ta mevcut sanayi tesislerinin çoğunluğunun hammaddesini oluşturduğu gibi, yöredeki ticari faaliyetlerin de önemli bir kesimi zeytin ve zeytin ürünlerine dayalı bulunmaktadır.

Ayvalık'ta zeytinciliğin tarihi çok eskidir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de Ayvalık'ta zeytincilik oldukça gelişmişti ve Ayvalık devletin zeytin ve zeytinyağı ihtiyaçlarını karşılayan önemli merkezlerden birisiydi. Ayvalık ilçesinin genel arazi kullanımında zeytinliklerin kapladığı alan çok fazladır (Tablo 5). İlçedeki toplam tarım alanının % 77'si (16.190 ha.) zeytinliklerle kaplıdır. 2009 yılı itibariyle toplam zeytin ağacı sayısı 1.854.400'tür. Bu değerler Ayvalık'taki ziraat hayatında zeytinin önemini ve ağırlığını açıkça ortaya koymaktadır. Ayvalık'ta sanayi ve ticaret hayatı da büyük ölçüde zeytine bağlı bulunmaktadır. Ayvalık şehrinde mevcut fabrikalarda sofralık ve yağlık üretimin dışında; zeytin sabun endüstrisinde de önem taşımaktadır.

Tablo 5: Ayvalık İlçesi Tarım Arazisi Dağılımı (2008)

Kullanım Türü	Alanı (ha)	Toplam Araziye Oranı (%)
Tarla Arazisi	2.261,20	10,8
Sebzelik Alan	1.256,30	6,0
Zeytinlik	16.190,50	77,0
Meyvelik	165,00	0,8
Bağ Arazisi	140,30	0,7
Nadas	15,00	0,1
Diğer	1.000,00	4,8
Toplam	21.028,30	100,0

Kaynak: Ayvalık Tarım İlçe Müdürlüğü 2008 Yılı Brifing Raporu

Ayvalık şehrinde 2000 yılı itibariyle 588 kişi ziraat, avcılık, ormancılık ve balıkçılık faaliyetleriyle uğraşmaktadır. Ayvalık bir kıyı yerleşimi olmasına rağmen, balıkçılık faaliyetleri çok gelişmiş değildir. Ticari amaçlı balıkçılık yapan 340 adet balıkçı teknesinin bulunduğu Ayvalık'ta, 2009 yılında 85.000 kg. deniz balığı avlanmıştır. Balık dışında diğer deniz ürünleri arasında özellikle midye ve ahtapot önem taşımaktadır. 2009 yılında 250.442 kg. midye ve 5.000 kg. ahtapot üretimi gerçekleştirilmiştir. Özellikle Alibey Adası'nda halkın önemli

geçim kaynakların birisi balıkçılıktır. Alibey Adası'ndaki balıkçılar kooperatifinin 120 üyesi bulunmaktadır. Ayvalık'ta 4 adet (Pelikan, Cunda Rastgele, Ada ve Artur Balıkçılık) deniz ürünlerini işleme ve değerlendirme tesisi vardır. Avlanan balıkların bir kısmı ihracata konu olurken, önemli bir diğer kısmı Ayvalık ve çevresindeki yerel pazarlarda tüketilmektedir. Ayvalık Gümrük Kapısından 2009 yılı itibariyle Ayvalık ve civar yerleşmelerde avlanan 780 ton taze soğutulmuş balık ve 57 ton çift kabuklu yumuşakça ihraç edilmiştir.

Ayvalık'ın bir diğer iktisadî fonksiyonu da ticarettir. Günümüzde Ayvalık şehrinde canlı bir ticaret hayatı vardır. Ayvalık coğrafi konumunun bir sonucu olarak geçmişte de önemli bir ticaret merkezi durumundaydı. Şehir Osmanlılar zamanında ticari canlılığını korumuştur. 18. yy.ın ikinci yarısı ve 19. yy.da yakaladığı ekonomik gelişmeyle şehir canlı bir ticaret hayatına sahibti. Özellikle Midilli adası başta olmak üzere, çevredeki adalarla çok iyi ticari ilişkiler kurulmuştu. Şehir konumu gereği önemli bir ithalat ve ihracat limanıydı ve özellikle zeytin, zeytinyağı, sabun, şarap ihracatında önemli yer tutuyordu. Günümüzde şehirde faal nüfusun % 24.3'ü (2.088 kişi) ticaretle uğraşmaktadır. Ayvalık'ta ticaret geçmişten günümüze büyük ölçüde tarıma bağlı bir gelişim göstermiştir. Özellikle zeytin ve zeytinyağı ticarete konu olan başlıca maddelerdir. Günümüzde Ayvalık zeytin ve zeytinyağında önemli bir merkez olduğu için, ülkemizin her yeriyle ticari ilişkilerde bulunmaktadır. Yörede üretilen zeytin, Ayvalık'ta toplanıp işlendikten sonra sevkedilmektedir.

Ayvalık'ta her Perşembe günü kurulan pazar çeşitli ticari faaliyetlerin yürütüldüğu bir merkezdir. Pazarın kurulduğu Talatpaşa Caddesi ve çevresinde çok sayıda ticarethane vardır. Midilli adasından günlük ihtiyaçlarını karşılamak için Ayvalık şehrine gelen Rumlar, şehrin ticari hayatında önemli bir yer tutarlar. Midilli halkının gereksinimlerini coğrafi bakımdan uzak olmaları nedeniyle Yunanistan'a bağlı ticari merkezlerden karşılamaları çok güçtür. Midilli-Ayvalık arası ulaşım çok daha kolay ve yakındır. Özellikle halk pazarının kurulduğu Perşembe günleri çok sayıda Rum alış veriş için Ayvalık'a gelmektedir. Bu durum Ayvalık'ın ticaret hayatına büyük bir canlılık sağlamaktadır. Ayrıca turizm sezonunun başlamasıyla birlikte Ayvalık nüfusunun artması şehirdeki ticaret hayatını canlandırmaktadır.

Şehirde ticari işyerleri Fevzipaşa-Vehbibey, Yüzellievler ve Sakarya mahallelerinde yoğunlaşmaktadır. Cumhuriyet Meydanı etrafında yer alan cadde ve sokaklar şehrin ticari merkezini oluşturmaktadır. Ayvalık Esnaf

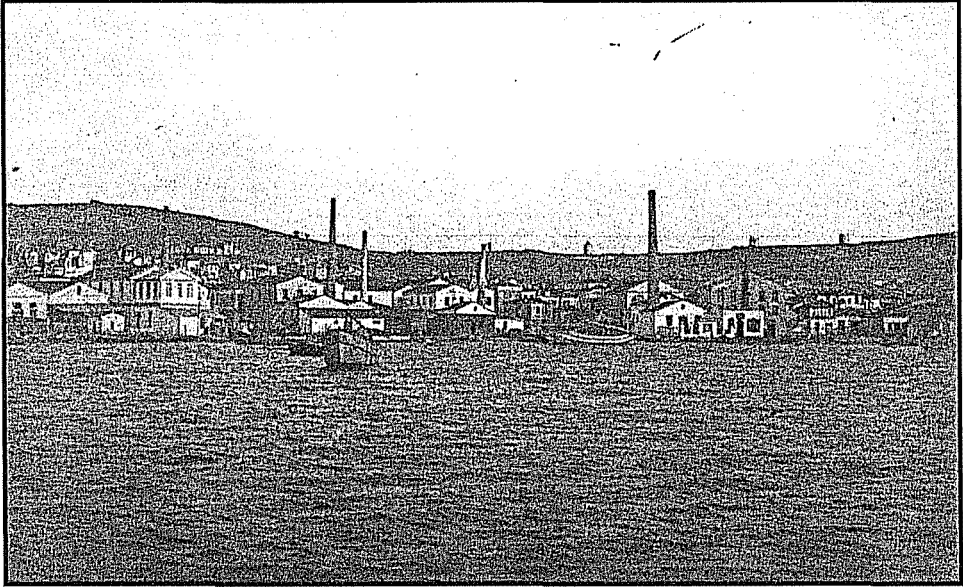
Odası'na 2010 yılı itibariyle 1.555 esnaf kayıtlı bulunmaktadır. Bunlardan büfe, kafeterya, restoran, bakkal, kuaför, kahvehane, marangoz, hediyelik eşya, otelpansiyon, zeytin ve zeytinyağı ticareti yapan işletmeler çoğunluktadır. Ticaret hayatının oldukça canlı olduğu şehirde 10 farklı bankaya ait şube vardır. Ayvalık'ta Ticaret Odası'na kayıtlı 1.364 işletme bulunmaktadır (Tablo 6).

<i>Tablo 6: Ayvalık'ta 2010 yılı itibariyle Ticari İşletmelerin Dağılımı</i>	
Grup Adı	İşletme Sayısı
Zeytin, zeytinyağı ve sabun üretim-toptan ve perakende satış	108
Mali kuruluşlar, sigortacılar, kuyumcular	102
Gıda ve tarım ürünleri imalat, toptan ve perakende satış	238
Tekstil, mobilya ve dayanıklı tüketim malları	162
Eğitim, sağlık ve sosyal hizmet firmaları	205
Turizm ve ulaştırma hizmeti veren işletmeler	205
İnşaat malzemeleri üretim ve satış yapan işletmeler	53
İnşaat Firmaları	259
Madencilik ve ağır sanayi	32
<i>Kaynak: Ayvalık Ticaret Odası</i>	

Ayvalık'ın bir diğer iktisadî fonksiyonu da sanayidir. Ayvalık'ta sanayi tarımsal üretime paralel bir gelişim göstermiştir. Nitekim Ayvalık'ın ziraat hayatına damgasını vuran zeytin, Ayvalık'ta sanayinin türünü ve dağılımını da belirlemiştir. Ayvalık'ta geçmişten günümüze zeytin ve zeytin yan ürünlerini işleyen sanayi tesisleri çoğunluktadır. 18. yy.ın ikinci yarısında ve 19. yy.ın ilk yıllarında, ekonomik alanda önemli bir kalkınmanın yaşandığı Ayvalık'ta sanayi de dönemin şartlarına göre oldukça gelişmişti. Şehir tarımsal üretime bağlı olarak, zeytin ve zeytinyağı sanayinde çok önemli bir konumda yer alıyordu. 19. yy.ın ilk çeyreğine gelindiğinde Ayvalık'ta 22 zeytinyağı fabrikası, 30 sabunhane, 80'e yakın yağ değirmeni bulunuyordu. Ayvalık'ta geleneksel zeytinyağı üretiminden buhar gücüyle çalışan fabrikasyona geçiş 19. yy.ın son çeyreğinde gerçekleşti. 1894'te yapılan bir sayıma göre Ayvalık'ta 78 zeytinyağı değirmeni, 7 zeytinyağı fabrikası, 26 sabunhane ve un fabrikası bulunuyordu. Artan ticaretle birlikte birçok zeytinyağı fabrikası kuruldu. Buna karşılık geleneksel teknolojiyle üretim yapan mengenelerin sayıları azalmaya

bařladı³⁵. 1925 yılında şehirde 21 firma zeytinyağı ve sabun üretimi yapıyordu³⁶. 1938'de şehirde 18 zeytinyağı fabrikası ve 13 sabunhane vardı³⁷.

Ayvalık'ta geleneksel atölye üretimi ve ev üretimine ek olarak, 19. yy.ın son çeyreğinde zeytinyağı fabrikalarda da üretilmeye başlandı. Bu üçlü üretim yapısına sahip olan zeytinyağı sanayi, kentin yerleşim dokusunda önemli yer tutmaktaydı. Özellikle kıyı boyunca, limana ve ticari kullanımlara yakın, düz sahalara yerleşen iki veya çok katlı, büyük hacimli bu sanayi yapıları, yerleşim dokusu içerisinde önemli ve dikkat çeken yapıları (Resim 9). Ayvalık'ta yerleşim dokusu da zeytinyağı üretiminden büyük oranda etkilenmiştir. Yerleşimin ana ulaşım aksları üretim mekanları ile zeytinlikler arasındaki bağlantıları da temel olarak oluşmuştur.

Resim 9: 1940'lı yıllarda Ayvalık'ta Zeytinyağı Fabrikaları.

Ayvalık şehirinde faal iş gücündeki nüfusun % 16.7'si (1.430 kişi) sanayi sektöründe istihdam edilmektedir. Günümüzde Ayvalık'ta kontinü sistemde çalışan 12 adet zeytinyağı fabrikası yer almaktadır. 19. yy.ın sonlarında 26 sabunhanenin bulunduğu Ayvalık'ta günümüzde sadece 2 sabunhane

³⁵ Doğan, "Osmanlı Devleti'nde Zeytinyağı (1800-1920)", s. 32.

³⁶ Ahmet Yorulmaz, Ayvalık'tan Cunda'dan, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007, s. 19.

³⁷ Besim Darkot, "Ayvalık", İslâm Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, c. II, s. 78.

bulunmaktadır. 1980'lerin başına kadar sabunculuğun önemini koruduğu şehirde, bu yıllardan sonra sabunculuk önemini yitirmeye başlamıştır. 19. yy.ın sonlarında 80'e yakın tabakhanein bulunduğu şehirde, günümüzde tabakhane kalmamıştır. Şehirde 1 adet prina fabrikası, 1 adet teneke fabrikası ve 3 adet ziraat alet üretimi yapan fabrika bulunmaktadır. Ayvalık'ta ayrıca Ali Çetinkaya Mahallesi'nde küçük ölçekli bir sanayi sitesi bulunmaktadır. 1964 yılında kurulan Ayvalık Küçük Sanayi Sitesi 112.330 m² lik bir alan kaplamaktadır. Sanayi sitesinde ahşap sanayi grubunda (marangoz, mobilya imalatı vb.) 80 işyeri; metal sanayi grubunda (demir, torna, tarım aletleri vb.) 100 işyeri; oto sanayi grubunda (oto tamir, boya, kaporta vb.) 52 işyeri ve diğer meslek gruplarında (zeytinyağı imalatı, mermer ve el sanatları) 18 işyeri bulunmaktadır.

Ayvalık şehrinin bir diğer iktisadî fonksiyonu turizmdir. Turizm hizmetleri son yıllarda şehrin gelişimi ve ekonomisi üzerinde önemli rol oynamaktadır. Büyük şehirlere yakınlığı, uygun iklimi, ilginç morfolojik potansiyeli, zengin tarihi geçmişiyle Ayvalık ülkemizin önemli bir turizm merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayvalık'ta turizmin gelişmesinde rol oynayan başlıca doğal çekicilikleri iklim, manzara, deniz, kum oluşturmaktadır. Ayvalık'ta iklim rekreasyonel açıdan önemli bir çekicilik arz etmektedir. Deniz suyu sıcaklığı da Ayvalık'ı önemli bir deniz turizmi merkezi haline getirmektedir. Deniz turizminin hareketlendiği dönemde deniz suyu sıcaklığı ideal derecelerde-dir. Ayvalık'ta turizmin en yoğun olduğu aylar Mayıs ayının ikinci haftası ile Eylül ayının sonu arasındaki dönemdir.

Ayvalık ve çevresi doğal güzelliklerin sergilendiği pek çok seyir tepesi, ilginç morfolojik yapısı, kumsalları, koyları, adaları, uçsuz bucaksız deniziyle yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Zeytin ve çam ormanlarının denizle kucaklaştığı, büyüklü küçüklü 22 adanın bir arada bulunduğu Ayvalık doğal pek çok güzelliğe sahip bulunmaktadır. Ayvalık için "Adalar kenti" de-yimi kullanılabilir. Ayvalık'ta deniz sporları açısından önemli bir potansiyel mevcuttur. Son yıllarda Ayvalık Marina'nın yapılmasıyla yat turizminde de bir canlanma yaşanmıştır. Yıllık ortalama 3.000 yatın giriş-çıkış yaptığı marınada, kış döneminde ortalama 200 yat kalmaktadır.

Turizmde çekiciliklerin söz konusu olabilmesi için doğal güzelliklerin insan yapısı diğer çekiciliklerle bütünleşmesi gerekmektedir. Ayvalık zengin doğal potansiyeli yanında, tarihsel ve kültürel kaynaklar açısından da son derece zengindir. Ayvalık, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu'nun

11.09.1976 tarihli kararıyla Kentsel Sit Alanı ilan edilmiştir. 19. yy.dan kalma Neo-klasik sivil mimarlık örnekleri, konut mimarisinin en ilginç, en yaygın ve yaşayan örnekleri olarak dikkat çekmektedir. Eski dokunun korunduğu alanlardaki yapıların % 62'sinin yaşları 50-100 yıl arasında değişmektedir. % 20'si ise 100 yıldan daha eski bir geçmişe sahip bulunmaktadır. Hemen hepsi tescilli olan bu eski evlerin büyük kısmı, Ayvalık merkezde ve Alibey Adası'nda yoğunlaşmıştır. Ayvalık'ın sahip olduğu bu Neo-klasik sivil mimari örnekleri turizm açısından büyük bir çekicilik ve potansiyel oluşturmaktadır. Ayvalık'ta Rumlar tarafından yapılmış çok sayıda tarihi kilise sahanın turizm çekiciliğini arttırmaktadır. 1844 yılında inşa edilmiş Taksiyarhis Kilisesi, 1873 yılında inşa edilmiş Cunda Adası'ndaki Taksiyarhis Kilisesi, 19. yy.ın ikinci yarısında yapılan Agios Yannis Kilisesi (Saatli Camii), Agios Yorgis Kilisesi (Çınarlı Camii), Agios Nikolaos Kilisesi (Biberli Camii) bunlardan başlıcalarıdır. Ayvalık'ta Osmanlılar tarafından inşa edilen tek camii, 19. yy.ın ikinci yarısında sultan Abdülhamit tarafından yaptırılmış olan Hamidiye Camii'dir.

Ayvalık doğal ve tarihi değerleriyle bir kentsel sit olup, yerli ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir. Ayvalık özellikle 1980 sonrası turizm faaliyetlerinde önemli atılımlar yapmıştır. Ayvalık'ın büyük şehirlere yakın oluşu ve kara yoluyla ulaşımın kolaylığı Ayvalık için önemli bir tercih sebebi olmaktadır. Ayvalık'ta turizm 1960'lı yıllarda başlamıştır. Ancak turizm alanında asıl gelişme ülke genelinde olduğu gibi 1980 sonrasında olmuştur.

Herhangi bir sahada turizmin gelişmesi büyük ölçüde oranın konaklama kapasitesine de bağlıdır. Ayvalık'ta konaklama tesislerine ait bilgiler tablo 7 ve 8'de gösterilmektedir. 2007 yılı itibariyle Ayvalık'a gelen yerli turist sayısı 32.160; yabancı turist sayısı ise 56.281 kişidir. Özellikle 1980 sonrası turizm faaliyetlerinin sahada ivme kazanması, yapılaşma ve kıyı kullanımı bakımından kısa sürede belirgin değişikliklerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. 8.000 yazlık konutun yer aldığı Ayvalık şehrinde yazlık konutlar Sahilkent, Mithatpaşa, Namık Kemal ve Sefa-Çamlık mahallelerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 7: Ayvalık'ta Belediye Belgeli Konaklama Tesisleri

Otel			Motel			Pansiyon			Kamping			Toplam		
Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
63	1724	3932	14	270	602	34	240	598	2	61	250	113	2295	5382

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri / Tesis İstatistikleri 2007

Tablo 8: Ayvalık'ta Turizm Belgeli Konaklama Tesisleri

Turizm Yatırım Belgeli			Turizm İşletme Belgeli		
Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı	Tesis Sayısı	Oda Sayısı	Yatak Sayısı
4	316	683	15	1240	2525

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm İstatistikleri / Tesis İstatistikleri 2007

Turizm sezonunun yoğunlaştığı yaz döneminde Ayvalık'ta nüfus çok fazla artmaktadır. Ayvalık deniz turizmi dışında alternatif turizme altlık oluşturabilecek pek çok potansiyele de sahiptir. Turizmi yaz sezonuna sıkıştırmak yerine bütün bir yıla yaymak, Ayvalık'ta alternatif turizm olanaklarını ön plana geçirmek ve bu yönde planlamalar yapmak gerekmektedir.

Gerek turizm faaliyetleri gerekse diğer ekonomik ve sosyal faaliyetler açısından ulaşım fonksiyonu büyük önem taşımaktadır. Başta ekonomik olmak üzere, tüm hizmetlerin yerine getirilmesinde ulaşım fonksiyonu önemli bir fonksiyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayvalık coğrafi konumu gereği ulaşım açısından elverişli bir mevkide yer almaktadır. Ayvalık E-24 karayolu üzerinde olup, çevredeki büyük merkezlere kolay ulaşılabilirliktedir. Bu yol Uzunköprü'den başlayarak Çanakkale ve Edremit Körfezi üzerinden Ayvalık'tan geçerek güneye İzmir'e inmekte, İzmir-Aydın yolu ile Antalya'ya ulaşmaktadır. Edremit'ten ayrılan Havran-Balıkesir yoluyla Balıkesir'e bağlantı sağlanmaktadır. Bergama'dan ayrılan diğer bir yol Soma ve Akhisar üzerinden iç kesimlerle bağlantı sağlamaktadır. Ayvalık, deniz yolları bakımından oldukça elverişli bir konuma sahip olmasına ve bir kıyı yerleşmesi olmasına rağmen, en güçlü bağlantılarını karayoluyla sağlamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1952 yılına kadar geçen süre içerisinde, Ayvalık'a deniz yoluyla da gelinebiliyordu³⁸. İstanbul-Ayvalık-İzmir vapur hattıyla Ayvalık'a ulaşmak mümkündü. Günümüzde denizyolu ulaşımı Ayvalık-Midilli arasında devam etmektedir. Ayvalık doğal bir limana sahip olmasına rağmen, Dalyan Boğazı

³⁸ Ahmet Yorulmaz, Ayvalık'ı Gezerken, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2008, s. 27.

fazla geniş olmaması nedeniyle büyük gemilerin geçişine elverişli değildir. Dalyan Boğazı 1880 yılında İstanbul Hükümetinden alınan izinle yerli bir şirket tarafından derinleştirilmiştir. Boğazın derinleştirilmesi o tarihe kadar limana giremeyen gemilerin körfeze girmelerine imkân vermiş ve bu olay o tarihte şehrin ticari alanda önemli gelişmeler göstermesine de neden olmuştur³⁹. Havayolu ulaşımı açısından ise, Ayvalık'a en yakın hava limanı İzmir'dedir. Ancak son yıllarda yapımına hız verilen Körfez Havalimanı'nın (Edremit) tam kapasiteyle çalışması Ayvalık'a ulaşılabilirliği daha da kolaylaştıracaktır. Ayvalık'a sadece 40 km. mesafede bulunan Körfez Havalimanı'nın tamamlanarak uçuşlara açılması, Ayvalık'a ulaşımı daha kolay ve hızlı bir hale getirecektir.

Ayvalık şehrinin ulaşım fonksiyonunu şehirlerarası ulaşım, şehir merkezi ile kırsal yerleşmeler arasındaki ulaşım ve şehiriçi ulaşım şeklinde üç grup altında değerlendirmek mümkündür. Ayvalık'ta şehirlerarası çalışan (özellikle İstanbul, Ankara, İzmir) birçok firma, her gün düzenli bir şekilde bu şehirlere otobüs seferleri düzenlemektedir. Ayvalık idarî sınırları içerisinde bütün kırsal yerleşmeleriyle bağlantı sağlayan bir ulaşım ağına sahiptir. Sarımsaklı Birlik (Ayvalık-Sarımsaklı arası), Kent Birlik (Ayvalık-Gömeç arası kıyı kesimden) ve Altınova Birlik (Ayvalık-Altınova arası) her gün belirli aralıklarla otobüs seferleri düzenlemektedirler. Ayrıca Dikili Birlik, Ayvalık-Dikili arası her gün düzenli otobüs seferleri yapmaktadır. Körfez Birlik ise, Ayvalık-Edremit arasında çalışmakta; Gömeç, Burhaniye, Edremit ve Havran'a erişebilirliği kolaylaştırmaktadır. Ayvalık'ın idarî sınırları içerisinde yer alan her köy muhtarlığı Ayvalık şehrine günlük tek bir minibüs seferi düzenlemektedir. Şehir içi ulaşımında da belediye otobüsleri, dolmuşlar ve ticari taksiler büyük önem taşımaktadır. Ayrıca şehrin Alibey Adası'nda yer alan mahalleleriyle ulaşım karayolu yanında deniz yoluyla da sağlanmaktadır. Özellikle yaz döneminde her saat başı Ayvalık merkez ile Alibey Adası arasında karşılıklı tekne seferleri düzenlenmektedir. Ayvalık'ta faal nüfusun % 5.2'si (448 kişi) ulaşım sektöründe çalışmaktadır.

³⁹ H. Cengiz Diker, "Ayvalık İlçesi Monoğrafyası", Lisans Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü, 1965, s. 13.

İdarî Fonksiyonlar

Bir kaide olarak idarî işlerin yönetilmesi ve yürütülmesiyle ilgili faaliyetlerin şehirlerde toplandığı görülür. Şehirlerin idarî fonksiyonları oldukça önemlidir ve herhangi bir şehir, zamanın akışına göre değişen bu fonksiyona bağlı olarak, gittikçe önem kazanmakta veya sönmektedir⁴⁰. Ayvalık'ın idarî fonksiyonları arasında mülkî hizmetler, kamu hizmetleri, hukuki hizmetler ve askeri hizmetler önem taşımaktadır. Ayvalık'ta idarî fonksiyonları yürüten pek çok kamu kuruluşu (kaymakamlık, belediye, askerlik şubesi, emniyet müdürlüğü, adliye, özel idare, milli eğitim müdürlüğü, PTT, sağlık müdürlüğü gibi) Atatürk Caddesi üzerinde yer almaktadır. Ayvalık şehri için idarî fonksiyonların merkezi olması büyük önem taşımaktadır. Kamu kurumlarında önemli ölçüde işgücü istihdamı sağlanmaktadır. Mali kurumlar, taşınmaz mallara ait ilişkin kurumlarda 527 kişi; toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmetlerde 2.588 kişi çalışmaktadır. Çeşitli idarî fonksiyonların şehirde toplanması bu hizmetlerden yararlanmak isteyen nüfusu şehre yönlendirmekte; şehir bağlı bulunduğu bölgesine idarî hizmetleri sunmaktadır.

İdarî olarak Balıkesir iline bağlı bir ilçe olan Ayvalık'ın merkez bucağının 9 ve Altınova bucağının 8 olmak üzere, 17 köyü vardır (Tablo 9). 2009 yılı itibariyle Ayvalık şehrine bağlı kırsal nüfus toplam 26.424 kişidir.

Tablo 9: İdarî Olarak Ayvalık'a Bağlı Bucak-Köyler ve Nüfusları (2009)

<i>Adı</i>	<i>Nüfusu</i>	<i>Adı</i>	<i>Nüfusu</i>
Bağyüzü	831	Altınova (B)	10.799
Çamoba	792	Akçapınar	1.055
Haciveliler	151	Beşiktepe	323
Küçükköy (B)	8.699	Bulutçeşme	251
Murateli	106	Çakmak	806
Mutlu	210	Karaayıt	351
Tıfıllar	230	Kırcalar	405
Türközü	277	Odaburnu	224
Yeniköy	408	Üçkabağağaç	556

Kaynak: Türkiye İstatistik Kurumu 2009 Yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi verilerinden yararlanılmıştır.

⁴⁰ Göney, Şehir Coğrafyası I, s. 80.

İhtisasa yönelmiş sağlık hizmetleri genellikle şehirlerde gelişmiştir ve çevresindeki kırsal alanlarda oturanlar, bu merkezlere gelmek suretiyle sağlık hizmetlerinden faydalanabilmektedirler. Ayvalık şehrinde 1 hastane, 4 sağlık ocağı ve 1 verem savaş dispanseri sağlık hizmeti vermektedir. Ayvalık Devlet Hastanesi şehrin güneyinde Ayvalık-İzmir yolunun şehre giriş noktasında yer almaktadır. Hastane şehre ve çevredeki kırsal alanlara sağlık hizmeti vermektedir. Çeşitli birimlerde hizmet veren hastanede 22 uzman ve 17 pratisyen doktor görev yapmaktadır. 2009 yılı itibariyle toplam 287.256 hastaya hizmet verilmiştir⁴¹. Yaz döneminde Ayvalık'taki nüfusun artmasıyla birlikte hastanede hizmet verilen hasta sayısında da ciddi bir artış yaşanmaktadır.

Kültürel Fonksiyonlar

İktisadî ve idarî fonksiyonlar kadar kültür hizmetleri de bazı şehirlerin gelişmesinde ve öneminin devam etmesinde büyük ölçüde rol oynamaktadır. Ayvalık'ta bu hizmetler eğitim hizmetleri, sanat hizmetleri, dini hizmetler, basın-yayın hizmetleri olmak üzere oldukça geniş bir yelpazeye yayılmıştır.

Ayvalık şehrinde geçmişten günümüze eğitime verilen önem oldukça yüksektir. 19. yy. başlarında kent kütüphaneleri ve akademisiyle ünlenmişti. Ayvalık'ta ilk akademi 1803 yılında kurulmuştu. O dönemde büyük şehirler dışındaki bir yerleşmede böyle bir akademinin kurulmuş olması, Ayvalık'ın önemini ve şehrin o tarihlerde ulaştığı sosyal ve kültürel yönden gelişmişliği ortaya koymaktadır. 1900 senesinin başında, Ayvalık'ta 3 erkek ve 3 kız mektebi bulunmaktaydı⁴². 2000 yılı itibariyle Ayvalık şehrinde 6 yaş ve daha yukarı yaştaki toplam nüfus 29.459 kişidir. Bu nüfusun 27.571'i yani % 94'ü okuma-yazma bilen nüfustur. Oldukça yüksek olan bu oran Ayvalık şehrinde eğitim seviyesini göstermesi bakımından önemlidir. Okuma-yazma bilen nüfusun % 53'ü ilköğretim mezunu iken, % 19'u lise, % 9'u ise üniversite mezunudur.

Üniversiteler, yüksek okullar, muhtelif meslek okulları genellikle şehirlerde bulunmaktadır. 1993 yılında açılan Balıkesir Üniversitesi Ayvalık Meslek Yüksek Okulu şehrin kuzey girişinde Vatan Caddesi üzerinde yer almaktadır. 2 programa bağlı 4 bölümde eğitim-öğretim veren Meslek Yüksek Okulu'nun ortalama 700 öğrencisi bulunmaktadır. Şehir merkezinde 2009-2010 eğitim-öğretim yılı itibariyle 1 anaokulu, 10 ilköğretim okulu ve 6 lise (3 Anadolu

⁴¹ Ayvalık Devlet Hastanesi, Bilgi-İşlem Servisi, 2009 Yılı verileri.

⁴² Turan, "Mübadele'de Ayvalık", s. 11.

Lisesi, 3 Meslek Lisesi) bulunmaktadır. Anaokulundaki toplam öğrenci sayısı 105, öğretmen sayısı 5'tir. İlköğretim okullarında okuyan toplam öğrenci sayısı 4.505, bu okullarda görev yapan toplam öğretmen sayısı 192'dir. Lisede okuyan toplam öğrenci 2.420, görevli öğretmen sayısı ise 169'dur. Ayvalık şehrinin eğitim hayatını destekleyen yaygın eğitim kurumları arasında Halk Eğitim Merkezi ve Mesleki Eğitim Merkezi de yer almaktadır. Şehirde özel eğitim kurumları arasında dershaneler (5 adet) önemli yer tutmaktadır. Ayrıca şehirde bir halk kütüphanesi bulunmaktadır.

Şehrin kültürel hayatını destekleyen kurumlar arasında tiyatro ve sinema da yer almaktadır. Ayvalık'ta ayda ortalama bir kez, bir oyunun sergilendiği 2 özel tiyatro ve Ekim-Mayıs arası dönemde çalışan 1 sinema bulunmaktadır. Şehirde İsmet İnönü Kültür Merkezi, Alibey Adası Kültür Merkezi, Kültür Sarayı ve Amfitiyatro (4.000 kişi kapasiteli) bulunmaktadır. Vakıflar Zeytinyağı Fabrikası, Ayazma (Fenoremoni) Kilisesi ve Ayvalık Belediyesi Sanat Galerisi şehrin önemli sergi alanlarıdır. Görüldüğü gibi şehre has hayat tarzının bir tezahürü olan kültürel faaliyetler Ayvalık'ta oldukça gelişmiştir.

Basın-yayın hizmetleri de şehirlerde gelişim göstermektedir. Günlük gazeteler genellikle büyük şehirlerde yayınlanmaktadır ve bunlar, bu şehirlerin etrafındaki dar veya geniş bir çevrenin haber alma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayvalık'ta yayın yapan 2 yerel gazete vardır. Bunlardan ilki günlük olarak yayınlanan Sözcü Gazetesi, diğeri haftalık olarak yayınlanan Hürses Gazetesi'dir. Hürses Gazetesi'nin Ayvalık idarî sınırları içerisinde dağıtımını yapılırken; günlük olarak yayınlanan Sözcü Gazetesi'nin tüm Edremit Körfezi bölgesine dağıtımını yapılmaktadır.

Sonuç

Ayvalık Ege Denizi kıyısında pek çok koy, körfez ve yarımadaının yer aldığı; yeşil ve mavinin iç içe geçtiği eşsiz doğal güzelliklere ve zengin kültürel değerlere sahiptir. Sahip olduğu doğal ve beşeri potansiyelin birlikte güzel bir senteze ulaştığı Türkiye'deki ender şehir yerleşimlerinden birisidir. İdarî yönden Balıkesir iline bağlı olmakla birlikte, şehir daha çok İzmir metropolünün etkisi altındadır.

Doğal ortam özellikleri Ayvalık şehrinin kuruluş ve gelişmesinde, beşeri faaliyetlerin ortaya çıkması ve çeşitlenmesinde etkili olmuştur. 18. ve 19.

yüzyıllar arasında önemli bir Rum nüfusu barındıran Ayvalık şehri, zeytin ve zeytinyağı ticaretine dayalı ekonomisiyle gelişip, Ege'nin en büyük sanayi ve ticaret kentlerinden birisi olmuştur. Ayvalık 19. yy.da elde ettiği gelişmişlik düzeyiyle, Akdeniz kıyılarının en tanınmış yerleşimlerinden birisi haline gelmiştir. O günlerden zamanımıza Neo-klasik sivil mimarlığın ender örneklerinin oluşturduğu zengin bir kentsel doku ulaşmıştır. Günümüzde hala ayakta duran eserler, şehrin geçmişte ulaştığı zenginlik ve ekonomik refahın birer göstergesi olarak görünmektedir. Bu yapılar şehrin sosyal, ekonomik ve kültürel tarihine ışık tutabilecek kültürel varlıklardır.

Farklı din, dil ve ırkların bir arada yaşadığı şehirde zaman zaman meydana gelen isyanlar, gelişen Ayvalık ekonomisine ve şehre zarar vermiştir. Milli mücadele sonrasında yaşanan nüfus mübadelesi, Ayvalık'ın sosyal ve ekonomik yapısında köklü değişiklikler meydana getirmiştir. Ayvalık'a yerleştirilen halkın buradaki sosyal ve ekonomik duruma alışmaları ilk yıllarda çok yavaş olmuş; şehir ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda sönükleşmiştir. 1960'lı yıllardan sonra şehir yeni bir gelişim dönemine girmiştir. Tarım ve tarıma dayalı sanayi önemini sürdürürken; bu dönemde şehrin gelişiminde turizm faaliyetleri de etkili olmaya başlamıştır. Ayvalık'ta 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya, 1980 sonrasında itibaren hızlı bir şekilde gelişmeye başlayan turizm, şehrin gelişimi ve ekonomisi üzerinde etkili olmuştur.

Şehrin ilk nüvesinin bulunduğu kesim Fevzi Paşa - Vehbi Bey mahalleleridir. Şehir eski nüvesinden özellikle 1950 yılı sonrasında kuzeye doğru alansal bir gelişim göstermiştir. Şehrin alansal gelişiminde, bu gelişimin yönünü belirlemede, şehrin biçiminde, cadde ve sokak sistemlerinin gelişiminde topoğrafya ve denizin etkisi açıkça görölmektedir. Şehir günümüzde kıyı ile gerisindeki tepeler arasında kalan kesimde kuzeydoğu-güneybatı istikametinde bir yayılış göstermektedir. 18. yy.ın ortalarında dört mahalleden oluşan Ayvalık'ın günümüzde 16 mahallesi bulunmaktadır. Günümüzde şehrin alansal gelişiminin yönü kuzeye doğrudur.

Şehrin ekonomisinde tarımın yönlendirdiği sanayi ve ticaret geçmişten günümüze önemini korumuştur. İstihdam edilen toplam nüfusta tarım sektörünün payı zamanla azalırken; ticaret ve hizmet sektörlerinin payı artmıştır. Ayvalık zeytinle özdeşleşmiştir; Ayvalık denilince akla ilk gelen zeytindir. Zeytin istihdam sağlamada, sanayinin gelişimi ve türünde, ticarete

konu olan başlıca ürün olmada, yüksek katma değeriyle şehrin tarımsal ekonomisinde büyük önem taşımaktadır.

Şehre has bir hayat tarzının yaşandığı Ayvalık'ta kentsel fonksiyonlar oldukça gelişmiştir. Ayvalık, günümüzde oldukça gelişmiş ve modern bir şehir yerleşmesidir.

